

MOSZKVA 1936

A SZOVJETBIRODALOM
FŐVÁROSÁNAK MAI ÉLETE

HOLLÓ JÓZSEF

BUDAPEST, 1936

Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság

Tartalom

	Oldal
Moszkva 1936	9
Megérkezés	13
Első moszkvai tapasztalatok	19
Étkezés	21
Moszkvai utca. Közlekedés.....	23
Pénz	27
Kereseti és megélhetési rejtelmek	31
Lenin-mauzóleum	33
Vallás	35
Szabadnap	39
Világhíres képtár	42
Park-Kultúr	46
Filmszínházak	49
Színházak	52
Újságok, könyvek	55
Ipar és építkezés	57
Katonaság	59
A nagy megbeszélés	62
Vorosilov	76
Ahol a páriákból embereket nevelnek	80
Forradalmi múzeum	86
Mozaikdarabok	92
Moszkva környéke. Stalin.....	109
Búcsú.....	118

A címlapot díszítő fényképek egyike a Kremlt ábrázolja a Moszkva-folyó felőli oldalról, — a másik a város legforgalmasabb pontjáról készült. Utóbbin látható a majdnem teljesen elkészült, felhőkarcolószerű modern Intourist-Hotel és a sarló-kalapács jelvénnel feldíszített új Metró-megálló.

Moszkva, 1936.

Az utóbbi évtizedben sok könyv jelent meg Oroszországról. Könyvek, melyeknek írói tendenciózusan néztek a moszkvai állapotokat és ez a körülmény minden sorukra rányomta az elfogultság bélyegét. Politikai értekezéseket írtak, a tömeggyilkolások förtelmességét állították előtérbe, vagy pedig regény formájában mutatták be az új világot. Magam politikamentes riportot szeretnék adni a személytelenség tárgyilagosságával. Hangosfilmfelvevő készülék akarok lenni, amely nemcsak a „beállított” dolgokat vetíti elénk, hanem felkeresi az „eldugott” helyeket is. őszinte leszek, amint hogy nincs okom semmit elhallgatni. A hűséges helyzetképet mindenütt megbecsüléssel fogadják. Néhol nem jelöltem meg a forrást, ahonnet értesüleseimet szereztem. Itten azonban az adott szó szentsége kötött.

Céлом, — megismertetni a magyar olvasóközöniséget a mai Moszkva állapotával. Olyan oldalait iparkodom megvilágítani az ottani életnek, mely még nem általánosan közismert. Úgy írok a szovjetről, hogy a lehetőség szerint szembe állítsam a jót és rosszat. A véleményyt, utam és benyomásaim konklúzióját az olvasóra bízom. Én csak viszem a felvevőgépet és odataratom a beszélők elé a mikrofont,

Valóban új Oroszországot fogunk megismerni. Nem a régít, a cári zsarnokságot, sem pedig a kommunizmus vad hajtásait. A jelen Moszkvája legfeljebb csak „hasonlít” a tegnapi. A holnap pedig még alapvetőbb változásokkal fogja csodálatbaejteni a világot. Egy állam, amely elismeri a vagyonszerzés lehetőségét és semmiféle egyenlőséget nem kényszerít rá az emberekre, nem lehet valójában kommunista. Egy rendszer, mely igen ésszerűen, meghajol az egyedek különbözősége előtt, sokat veszít a „forradalmiságából”. Lenin talán alig ismerne rá szeretett szovjetjére és az új nemzedék egy polgáriasult, enyhén szocialista világot fog maga körül találni. Az idő és gyakorlat könyörtelenül felmorzsolja az ésszerűtlenségeket és a szobateóriák megolvadnak a napfényen. A merész kísérleteknek mindig két élük van.

Oroszország még sok meglepetést fog szerezni a világnak, — mondotta Genfben egy francia politikus.

Lehet azonban, hogy a világ fog meglepetést szerezni Oroszországnak, — válaszolta egy angol újságíró.

Valóban így van. Legfeljebb, talán a „világot” az élet szóval helyettesíthetném.

Ennélfogva, mint látjuk, még az „Abesszin időkben” sem csökken az orosz probléma jelentősége.

Moszkva még sokáig fog anyagot szolgáltatni az írónak és az unalom ellen, a változások adnak biztosítékot.

Eddigi írásaiban hangoztatott háborús jóslatok veszedelmesen rohannak a megvalósulás felé. Moszkvában és egész Európában ezt tapasztattam. Kétszeresen szükséges tehát, hogy ebben a vészterhes korszakban tisztán és a valóságnak megfelelően lássunk. Tudnunk kell mi történik Oroszországban, ismernünk kell a fejlődés irányát.

Mindaz, ami Moszkvával kapcsolatban csak érdekelheti a magyar közönséget, helyet kapott e könyvecske tartalmában.

Megérkezés

A vonat indul 7.15 via Oderberg és érkezik Varsóba este 11 óra után. Keresztülzáguldunk a magyar, cseh és lengyel határokon. A nemzetközi gyors szokásos 'benyomásaival átutazunk a vám- és útlelvizsgálatokat. A korai estében szinte észrevétlenül megyünk keresztül Kattowitzon és Czeszochowán.

Innét kezdődik tulajdonképpen az utam. Lengyelország jelenti az „új” benyomásokat. Varsóban kényeszerpihenőt kell tartanunk, mert az Európa iminden részéből összesereglett utashad vonat ihíján, csak másnap regge-1 indulhat tovább Moszkvába, Kasanba, a Bajkál tóhoz, vagy a messzi Wladiwosztokba.

Másnap a hideg reggelen, Varsó épülőfélben lévő pályaudvarát elhagyva, alagutakon törekszünk ki a városból és a Visztula csattogó hídja dübörgi el a búcsúztatót. Bialystoknál megállapítom, hogy a lengyel állomások, hófehér, apróbb magánpalotákhoz hasonlítanak és az utakon már fel-feltűne deznak a magyar szemnek annyira szokatlan trojkák. Fárasztó a hosszú út és álmra csábít a vasút puha ringása.

— Stolpce!

Elérkeztünk tehát a küszöbre. A lengyel határlomáson leszáll az utolsó rövidtávú utazó és innét gördülünk tovább a tulajdonképpeni határra. Itt elbúcsúz-

nak a kalauzok és a százméterre lévő szovjethatárra kísérő személyzet nélkül gördül át a vonat. Mindkét oldalon drótsövények védik a határt és az az érzésem, mintha frontszakaszon mentem volna keresztül. Magas őrtoronyból szuronyos vörös katona figyeli a vonatot és mindnyájan, alig titkolható elfogódással érkezünk meg Stalin országába.

Sok határon mentem már keresztül, de ezt a mindkét oldalon megnyilvánuló hideg bizalmatlankodást még nem láttam. Szovjet részen a már unalomig megírt vörös zászló, a sarló és kalapács jelvény, úgyszintén a „Világ proletárai egyesüljete” felírás fogad. Egy katona körülszaladja a vonatot, alákukkant minden kocsinak, jelentést tesz egy tisztnek és már mehetünk is tovább.

Eddig elég egyszerűen ment.

Innét visszük magunkkal az első orosz uniformis, az első szovjet épület és az első integető gyerek képét. — Ezek a benyomások kedvezők.

Az útlevélvizsgáló közegek jólöltözöttek és nagyon udvariasak. A tulajdonképeni vizsgálat és a szélesebb nyomtávú vonat Negorelojében vár bennünket. Pompás kis állomása van, ennek a különben jelentéktelen kis helynek. Gyönyörű 'márványcsarnoka, úgyszintén az a tény, hogy félhétről félkilencre kell igazítanunk óránk mutatóját csodálkozásra késztet. Nem bírok szabadulni attól az érzéstől, mint ha 'két órát elloptak volna az életemből.

A hosszú vizsgálat alatt bőven volt időm körülnézni.

A falakon francia, német, angol, lengyel és természetesen orosz felhívás buzdít a proletár egyesü-

lésre. Alattuk két hatalmas freskó a „jövő” boldog képét varázsolja elénk. Egyik a sarló szimbóluma, — boldog mezőgazdasági munkásokat ábrázol, — a másik a kalapács hatalmas gyárbirodalmát mutatja. Ha nem látnám a vasutakat, úgy hinném, hogy valami propaganda kiállítási csarnokban vagyok.

A határközegek kétségtelen udvariassága ellenére a vámvizsgálat túlzottan szigorú. Két női vámőr pompásan gyakorlott ujjaival mindent feltúr, mindent szétzed és mindent pillanatok alatt összekuszál. Ilyen vizsgálatban még nem volt részem. — Elnézem a motozók arcát. Valamikor nők lehettek. Ma csak vámőrök. Vámörgépek.

Pár katona jár közöttük. Fiatalok és jólöltözöttek. Lábukon csizma, öltözékük bricseszből és derékszíjjal leszorított ingkabátból áll. Felsőbabátjuk szintén kifogástalan. Ez különben, mint később tapasztaltam az általános katonai uniformis.

A vizsgálatnak időközben szerencsésen vége és így nem volt akadálya, hogy elfoglaljuk helyünket a tetzetős manduriai „expressben”. Mindenkinek jegyében egyúttal bennfoglaltatok a hálóhely, így a kitűnő alvás reménye és a barátságosan felvirágozott étkezőkocsi érthetőleg „virágos” hangulatot teremtett. A megérkezés előnyös befolyásától alig mentesíthettük magunkat. Az elindulás azonban csalódást tartogatott számunkra. A kocsik a lassú haladás dacára, veszedelmes mértékben zörögtek és ráztak. Hiába, ezek nem készültek a Birmingham Railway Company műhelyeiben. Igaz viszont, hogy Negoreloje messze is esik Birminghamtól.

A vacsora, melyet négy pengő értékben, — zlotyban fizettem ki, tartogatta számomra a második csaló-

dást. Menüm, egy (sajnos) ehetetlen kemény disznó-sajtból és csajából, azaz teából állott. Ilyen körülmények között nem foglalt le túlságosan vacsorám. Böven maradt időm, hogy elégedetlenkedjek az alkalmazottakkal. Sem franciául, sem németül nem lehetett velük beszélni, csupán három-négy angol szónál vettem észre halvány jelét annak, mintha megértették volna. Ezenfelül feltűnően sokan voltak. Hárman a konyhán, négy felszolgáló és egy vezető, aki egyúttal a legfontosabb dolgot a valutapénztárt kezelte. Nyolc tagú személyzet jutott hét bámuló, ijedt vendégre. A szokatlan arányt kihasználva, az unatkozó pincérhölgyek azzal szórakoztak, hogy láthatóan mosolykeltő megjegynha ők is utasok lennének és most csak a móka kedvéért szolgálnák fel az ételeket.

Azonban nézzük meg az ágyat. Vigyázva kiegyensúlyoztam magamat a kocsiból és megállapítottam, hogy egy fiatal házaspárral fogok egyúttaludni. Ez, a közös hálófülkét tekintetbe véve, korántsem volt olyan kényes szituáció, mint amelybe egy dán fiatalember került. Neki ugyanis egy feltűnően csinos amerikai hölgy mellett kellett átaludnia az éjszakát. Dán útítársamat módfelett feszélyezte a helyzet és csak egy jó óra múlva mert nyugvóra térni, amidőn már joggal gondolhatta, hogy hálótársnője Amerikáról álmodik.

A reggel hozta meg számunkra az első tényleges látnivalókat. A szemlélődéssel sietnünk is kellett, mert pár óra és már Moszkvában leszünk.

A vasúti ablakon, mint egy mozivásznzon, beomlott épületek, szegény emberek és üres terek peregnek elénk, A romok mellett azonban néhol az újjáépítkezés nyo-

mait látni. Faházikók között piac villan élénk. A piacon vásár. Rongyos, kopott tömegek láthatatlan áruk fölé hajolnak és amint a mozdulatokból kiolvasható, — alkusznak. — Most fatelep mellett kattog a vonatunk. A telep sarkán szuronyos őr. Erdők jönnek, majd ismét házak bukkannak elő. Lassanként szürke, kopott külváros fog körül bennünket és szinte észrevétlenül, váratlanul megérkezünk Moszkvába.

Az első gondolat a csodálkozás szüleménye. Többet és nagyobbat vártunk.

A Balti pályaudvar fedett csarnok nélkül szűkölködik, mégis hatalmas forgalmat bonyolít le.

A szemben lévő vágányon személyvonat a szerelvény. Ebben már nincsen fekvőhely. Itt összezsúfolva szoronganak egymás mellett az emberek. Egy asszony kombinéban rendezgeti csomagjait a gőzölgő kupében és sokan már az indulás előtt alszanak. Amint körültekintek, — észreveszem, hogy többen néznek. Elvegyülök az újonnan érkezettek között és a pályaudvar előtt taxiba szálllok.

Hotel Nowa Moszkowszkaja.

Mit látok az autóból?

Sok hasonló kocsit, száguldó villanyosokat és feltűnően egyformán öltözött szürke embertömeget. A forgalmi rendőrök és a villanylámpák gyors irányítása alapján a forgalom élénk. Autóm budapesti értelemben „veszedelmes” rohanással tart a hotel felé.

Sehol semmi nyoma az „ügynevezett” jómódnak. Nincsenek divatos üzletek, nem látok semmi életkedvet és sehol egy csinosan öltözött „hölgy”.

Most hirtelen megállunk. Mellettem egy öreg autóbusz reszket, telve kapaszkodik emberekkel és ezek alig

képzelt érdeklődéssel bámulnak rám. Meglátják rajtam az idegent. Végiglegetetik szemeiket „gyönyörűnek” tartott ruházatomon és szemembe néznek kérdőleg. Különös zavart érzek. Mintha faggatnának. De az elmés forgalmi szerkezet eltereli róluk figyelmemet. Hatalmas korong áld a kereszteződés közepén és rajta állandóan egy mutató forog. Egy hatalmas sáv pirosra, Ugyanakkora zöldre és a kettő között lévő rész sárgára van festve. Amidőn a mutató a zöld fölött áll, szabad a forgalom, a sárgánál minden oldalról tilos a behajtás, míg a piros a várakozás színe. A keresztutca felé természetesen éppen ellenkezőleg jelez a tábla. Szellemes szerkezeti és egyszerűvé, gyorsá teszi a forgalmat.

Végre megérkezünk a hotel elé. Megrohannak a szolgák, kihámoznak a kocsiból és odavisznek a főportás szentélyéhez. Útlelátadás, alku, tudakozódás, lift, szobakulcskeresés. Végül, amidőn beérve szobámba fáradtan lerogyok ágyam szélére, először támad az az érzésem, hogy valóban megérkeztem Moszkvába.

Első moszkvai tapasztalatok

Ülök az ágyamon és egy pillanatra szinte hihetetlen, hogy itt vagyok. Valószínűtlen, mintha álom lenne. Hol van már innét Budapesti, hol van a megszokott európai „más” világ? A város azonban lélegzik körülöttem, az utca zaja időnként (megremegteti ablaktábláimat, így érthető, hogy kíváncsiskodásom nem hagy pihenni. Elsősorban a hatalmas, jelenleg renoválás alatt lévő szállodám belső élete érdekel.

Emeletek és folyosók labirintusai tűnnek el fejünk felett, amidőn a lifttel ismét visszatérek a földszintre.

A fölvilágosító iroda pultjának üveglapja csorbult és vigyáznom kell, hogy fel ne hasítsa ruhámat. Ez annyiban érthetetlen, mert pénzt bőven kapnak, amiből esetleg helyrehozhatnák a hibát. Egy közepes szoba ára hónaponként 75 dollár, ami becsületes összeg Moszkvában, Budapesten egyaránt.

Az érkező idegeneket gyakran csoportosan szállásolják el, ezekben az úgynevezett Intourist hotelekben. Intourist a szovjet egész világra kiterjedő utazási irodája.

Innét viszik az érdeklődőiket autótúrára, itten tömnek beléjük minden „képzelt” jót és itt fizettetnek mindenkivel hihetetlen összegű valutaszámlát. Az előre kifizetett penzióár napi 20—35 pengőnek felel meg.

Az első pillanatban megállapíthattam, hogy az utca és a hotelélet kínosan elűtő. Kint szürke tömeg, bent pedig az aranyaikat csörgető amerikai és angol hölgyek. A hatalmas ablakokból telt erszényű turisták bámulnak kifelé, akiknek egyetlen problémája, hogy mit kutathatnák fel, amit történetesen a többiek nem tekinthetnek meg. Ebben a világcsavargó, unatkozó társaságban azé ugyanis az elsőség, aki a legnagyobb élménytömeeggel rendelkezik. Az előre összeállított program azonban kegyetlen és rendszerint betölti a kíváncsi kutató egész napját. Így egyéni vállalkozásokra nem igen jut idő. Ebben az újdonságra éhes hadban különösen sokan vannak az amerikaiak, ők azok, akik felületes gyorsasággal szaladnak körül Moszkvában, pezsgőznek, kaviárt habzsolnak, hogy utána hasonlóképen tovább száguldjanak. Úgy látszik, mintha a new-yorki társadalmi életben, legújabbban elengedhetetlen feltétel lenne pár moszkvai élmény. A dollárt természetesen szívesen látják mindenütt, így az élményeknek nincsen „akadálya”. Télidőben kevesebb az utazó, de még így sem üresek a szállodák. Nyárra viszont soha nem remélt idegenforgalomra számítanak. Az új világnézet, a borzalmas múlt színhelye érthetően hatalmas tömegeket vonz ide.

Étkezés

A nyolcadik emeleten lévő gyönyörű étteremből pompás kilátás nyílik a Kremlre és a Moszkva folyóra. A fénylő üvegcsillárok alatt azonban a környezethez méltatlan, mondhatnám gyalázatos módon folyik a kiszolgálás. Mindenre félórákig kell várni és ráadásul az ételek magyar gyomornak teljességgel élhetetlenek. Az olaszok és franciák hasonlóan panaszkodnak. Az angolok és németek viszont szemrebbenés nélkül mindent megesznek. A leves, előétel, húsnemű és tésztából álló menüt a csaja, vagy feketekávé teszi teljessé. Ha fél liter bort is rendelünk az ebédhez, akkor teljes három dollárt tesz ki a számlánk. Vízet, sajnos csak forralt állapotban ajánlatos inni és így rendszerint mindenki rá van kényszerítve a rossz italokra. Reggeli, nyolctól délután kettőig kapható, azután kezdődik az ebéd és este nyolc után szolgálják fel a vacsorát. Ez annyit jelent, hogy kettő előtt pár perccel még lehetetlen ebédelni és este nyolc előtt képtelenség vacsorázni. Erről a kérdésről a pincérek nem is hajlandók vitába bocsájtkozni az elkeseredett idegennel. Megvannak a szabályok, az előírások és attól nem lehet eltérni. Együk amerikai például még egy cukrot leért a teájához, mire azt felelték neki, hogy azt nem lehet. Ha mindenképpen cukorhoz akar jutni rendeljen még egy teát, akkor kaphat

újabb adag cukrot. A yenki asztaltverő kiabálásának köszönhetjük, hogy azóta loyálisabban kezelnek bennünket. Borravaló „szigorúan” tilos, ennél fogva nemcsak hogy elfogadják, de meg is követelik. Szórakozásul egy tizenkéttagú zenekar szolgálna, de tekintve, hogy minden szám után hosszú szünetet tartanak, alig van szerencsénk hallani őket. Itt tartózkodásom alatt egyszer sem fordult elő, hogy két számot egymás után adtak volna elő és így a magamfajta kispolgári elkényeztetetteknek olyan érzésünk van, mintha kegyelemkenyéren élnénk és csupán szívességből kapnánk enni-valót egy kis nyúlfarknyi muzsikával.

Hátatfordítva az ebédlőteremnek külön, (mindennapi) érdekesség, hogy szobám kulcsát negyedóraig keresik. A mozdócsap rosszul van felszerelve és a lift csak többszöri erőteljes ajtócsukásra hajlandó elindulni.

Ezek azonban csak a hotelen belüli állapotokat jellemzik és amint mondják könnyen megtörténhetik, hogy holnapra már mindent kicserélnék.

Ebből a beszámoló részből Moszkvára következtetni korai lenne, de minden apróság hozzátartozik az általános helyzetképihez, én pedig feltétlenül ezt szeretnék adni.

jóformán minden emeleten pazar levelezőlapok, orosz kézimunkák és csodálatos műrecek csábítanak a vásárlásra. Én azonban most elbúcsúzom a hotelélettől, itt hagyom az élményekben egymást túllícitáló külföldieket és magányosan, gyalog indulok el meghódítani Moszkvát, megnézni alaposan mindenféle autócártól, idegenvezetőtől mentesen.

A moszkvai utca, Közlekedés

Első utam a forgalmas utcákon a Vörös térre vezetett. Bár sokkal nagyobbnak és monumentálisabbnak képzeltem, mindazonáltal nagyon szép. A Kreml színes és a polgárság számára örökre bezárt falai mögött csodás (múzeumok, templomok, hatalmas kincsek és új paloták sorakoznak. Utóbbiak egyikében lakik Stalin.

Amint továbbsétálok, csodálkozva tapasztalom, hogy Budapestnek Moszkvánál nagyobb a nemzetközisége. Pedig mennyi különböző népfajt egyesít magában a mostani orosz állam! Ezek különféle típusai láthatóan csak gyér számmal vannak képviselve. Valahogyan nem „nagyvárosias,” a hatalmas Moszkva. Budapest sokkal inkább képviseli a világváros típusát. A négymillió lakosságú szovjet-fővárosnál sokkal kisebb városok is nagyobb és impozánsabb benyomást keltenek. Pár fő útvonal, nagyobb tér és a nagyvilágiasságának vége. A kisebb utcák nem dicsekedhetnek jó aszfalttal és európaias kinézéssel.

A város kiterjedtsége és nagysága folytán a forgalom decentralizált. Ez az egyik oka, hogy kisebb forgalmat látunk az utcákon, mint Berlinben, vagy Párisban, melyek hasonló népességű városok. A másik tényező az általános szegénység. Általánosabb, mint bárhol a világon.

A cári uralom alatt vidéki várossá degradált Moszkva kizárólag a forradalomnak köszöntheti nemvárt felvirágzását. Lakossága (háromszorosa, ipara tízszerese a régi városnak. Az utca általános képe: színjelenség és egyformaság. Míg másutt megszoktuk, hogy negyedenként „másfajta” járókelőkkel találkozunk, addig itten ugyanolyan rosszul öltözött embereket látunk mindenütt. Természetesen nem szabad elfelejtenünk, hogy kommunista államban vagyunk és „elméletileg” az emberek között nincsen különbség.

A közlekedésit villanyosok, trolleybuszok és az újonnan épült földalatti bonyolítják le. A belföldön készült és igen nagy számban látható Ford-autók hivatalok, hivatalnokok, vagy jutalmazott magánszemélyek biztorkában vannak. Ennélfogva bármennyire is elszaporodtak ezek a kis kocsik, még sem tekinthetők a tömegek forgalmi eszközének. A villanyosok és autóbuszok meglehetősen régiek, rozogák, míg a troli ebuszok vadonatújak és kitűnőek. A kalauzok, illetőleg a kalauznők mindenütt ülnek és az utasok előttük elhaladva a felszállásnál váltják meg jegyeiket. A gyér ellenőrzés dacára sohasem fordul elő, hogy valaki jegy nélkül utazzék. Igaz, hogy a menetdíj nagyon olcsó, de a pesti kisszalkasz is kis pénz, sokan mégis „elfelejtik” bedobni. Ebből és általában véve többféle jelenségből arra lelhet következtetni, hogy a tömegek fegyelmezettek. Lehet azonban, hogy ez a félelem fegyelmezettsége. Jelen megállapításomnak viszont ellentmond az a tény, hogy a tömeghelyeken mindenki durván tolakszik és úgy látszik, mintha erről senki nem venne tudomást, mintha ez természetes lenne.

Az autótulajdonosokkal kapcsolatban meg kell je-

gyeznem, hogy mindenkinek módjában van elérni az ilyen kivételes (helyzetet, sőt meggazdagodásra is nyílik alkalom. Fel kell fedezni valami gyártási metódust, okosan, racionalizálva kell a termelést fokozni, — költségeket és munkát csökkenteni, akkor azonnal megindul a jutalom aranyeső. Egyenlőségről tehát, mint látjuk, izó sem esik. A szorgalmas boldogulhat, a lusta pediig menthetetlenül elpusztul.

Nézzük azonban a forgalmat tovább.

A földalatti villanyos az új Moszkva legnagyobb büszkesége. Két és fél éven át 70.000 ember építette és eddig 12 kilométer hosszú vonala van. Most bővítik ki 20 kilométerre. Ez azonban még nem a végleges hosszúság. Az állomások érthetetlenül nagy, álomszerű márványcsarnokokból állanak és a gyönyörű kocsik legjobban a párisi Metro vagonjaihoz hasonlítanak. A neve is ugyanaz, Metro, illetőleg orosz írással *Метро*. Minden állomás más stílusban készült és a földfeletti csarnokok hathatósan hozzájárulnak, hogy Moszkvát széppé tegyék. Az általános túlméretezettséget rövidesen megértettem, amidőn értesültem a gázvédelmi célzatról. Valóban fél Moszkva elfér ezekben az alagutakban. Egyik megállóját egy lebontott katedrális márványanyagából emelték és ennek helyén most Lenin-emlékművet terveznek.

A Metro lejáratai is kivételesen nagyszerűek, bár minden tervszerűség mellett is mutatkoznak hiányok. Néhol előtört a talajvíz és így a csempézést sem sikerült mindenütt befejezni. Külföldi mérnökök százai dolgoznak a hatalmas munka megalkotásán és ha teljesen készen lesz, büszkén állíthatják, hogy ehhez hasonló

nincsen az egész világon. Vonalhossza még kicsi, de a bővítés és apró hibák kijavítása után tökéletes lesz.

Nekünk idegeneknek nem szabad a földalattiban csak közlekedési eszközt látnunk. Tudomásul kell vennünk, hogy ezt a munkát mondhatnánk az egész orosz nép szeme előtt végezték és az eredmény minden egyes fázisa egy-egy ünnep volt. Amidőn a két alagútrész találkozott, a vezetők ünnepi kézfogással pecsételték meg az emberi számítás és akaraterő diadalát. Kellermann Alagútjának jelenetei elevenedtek meg és Moszkva hónapokon keresztül Metro-lázban égett. Az ötéves és hasonló tervek következetes keresztülvitelét ünnepelték ily módon és a Metro nemsokára a siker szimbóluma lett.

Ebben a nagy lelkesülésben akadtak azonban gonosz ünneprontók, akik fejet csóválva állapították meg, hogy ezzel a „földalattizással” sikerült elterelni a tömegek figyelmét a nyomorúságról. A Metro munkásai úgy dolgoztak, mint a kiszipolyozott kulik. Magatoknak dolgoztok, — volt a lelkesítő jelszó. Pár letartóztatás sikolya elveszett a tömeg tapsaiban. Ha kenyérről nem, legalább cirkuszról gondoskodni kellett.

Pénz

Mielőtt tovább folytatnánk moszkvai sétánkat, meg kell ismerkednünk a pénzügyekkel. Ez sarkalatos pontja a moszkvai élet megértésének s bármennyire komplikáltnak tűnik, mégis meg kell tanulnunk a különböző számítási módokat.

Az orosz (hivatalos pénzegység a csernovec. Egy csernovec 10 rubel. Egy rubelben 100 kopek van. Eddig rendben is lenne minden. Van azonban a papírrubelen kívül egy fiktív, nemlétező aranyrubel. Az orosz tömeg csak a papírrubelt ismeri, mert másra nincsen szüksége. Az aranszámítás csupán az idegenek „kedvéért” történik.

A papírrubelnek csupán belső értéke van, mert „hivatalosan” nincsen mód, hogy a külföld pénzegységeivel összehasonlíthassuk. A csernovecet, illetőleg a rubelt nem jegyzik Zürichben és a nemzetközi pénzpiac nem foglalkozik vele. Különbén sem lehet vétel vagy eladás tárgya, mert rubelt ki- és bevinni szigorúan tilos. Az idegen ennél fogva kénytelen mindent valutában fizetni, mert bármennyire különös, rubelhez semmiképpen nem juthat. Oroszországban nem lehet orosz pénzhez jutni.

A külföldiek számára készült átszámítás szerint egy aranyrubel kb. egy dollárnak felel meg. Ezen az ár-

folyamon 16 cent (80 magyar fillér) egy felbélyegzett levelezőlap, négy dollár, azaz 20 pengő egy közepes színházjegy stb. Az utas azonban ismét más átszámítási kulcsot kap, ha valamit vásárolni akar, sőt végeredményben a színházjegy és a postaköltségeik között is eltérést tapasztal. Ennek az a következménye, hogy képtelen megérteni a pénzügyi műveleteket. Fizet amennyit kérnek és csak utána állapítja meg, hogy még londoni és new-yorki viszonyaltban is horribilis összegeket adott ki. — A cél nyilvánvaló és nem is tagadott. Valutát akarnak szerezni minden áron. A dömping megszűntével, ez egyik legjobb valutaforrása a szovjetnek. Végeredményben tehát az idegen mindent megvásárolhat pénzéért, csupán negyven, vagy háromszáz százalékkal drágábban, mint hazájában. Legtöbb utazónak így fogalma nincs a papírrubel áraikról s hetek múltán úgy távozik el Oroszországból, hogy egyetlen egy kopeket sem látott. Mindent előre kifizethet szálójában és ha kifejezetten kér, akkor sem adnak kezébe rubelt. Ez egyúttal igen megfelelő mód a külföldiek ellenőrzésére. Mindég tudják ki merre jár. Rubel ennél fogva idegen számára egyszerűen nincsen. A különböző könyvekben, cikkekben ismertetett átszámítási módok ennél fogva helytelenek, mert dollárban, fontban, vagy francia frankban számoltak és ezeket az összegeket tették át pengőértékre.

Az olvasót azonban nem az idegenek élete érdekli, hanem az orosz tömegeké. Hogyan élnek azok, akik papírban kapják a fizetésüket és mit lehet venni a moszkvai jövedelmekből?

Ennek megoldására egy más számítást kell találnunk (amiképen van is), hogy végeredményben pen-

gőben kapjuk meg az árakat. — Bár a rubelt kivinni tilos, az egyetlen hely, ahol ez mégis kapható., — Varsó. Itt, van egy legitim — zugárfolyam, melyhez igazodni lehet. Varsóban 27 rubelt adnak egy dollárért. Ez az ár csökkenő tendenciájú, mert nemrég még 32 rubelt fizettek érte. Ahogyan a legutóbb értesültem az oroszok végeredményben úgy akarják stabilizálni pénzüket, hogy 18 rubel feleljen meg egy dollárnak. A jelenlegi kurzus szerint azonban 27 rubel = 1 dollárral. Egy pengőnek kb. öt rubel felel meg és így végeredményben egy rubel ára 20 fillér.

Sietek elnézést kérni az unalmas pénzügyi levelezésért, de csak így vagyunk képesek valóban összehasonlítást tenni az orosz és a magyar árak között.

A fizetések különbözők. Egyformaságot nem ismernek. A mérnök, az orvos és. egyéb képzett, egyetemet végzett polgár sokkal több fizetést kap még a legjobban képzett szakmunkásnál is. A legkisebb fizetés pl. egy takarítóasszony járandósága havi 120 rubel, azaz 24 pengő, legnagyobb honorárium 2500 rubel, azaz 500 pengő. *Az árakat ezentúl most már közvetlenül magyar pénzben fogom megjelölni.* Kezdjük a postán. Két fillér egy külföldre is érvényes levelezőlap. (Mennyivel többet fizet a gyanútlan idegen!) Harminckét fillér egy 10 szavas sürgöny Moszkva—Budapest távolságban. Belföldön valamivel olcsóbb. Nyolc fillér a Metro, négy fillér a villanyos és autóbusz. Ezekkel a mesebeli árakkal ellentétben 18 fillér egy nagy zsemlye és 40 fillér egy kiló gyenge minőségű kenyér, öt fillér egy pohár málnaszörp, hat pengő 40 fillér egy kiló vaj, 150—300 pengő egy rend ruha, 20—30 pengő egy kalap és 30—60 pengő egy pár cipő. A színházjegyek pa-

pír rubel árai 3—6 pengőnek felelnek meg. Ez a jegyek belföldi, „oroszára”.

A rubelcsempészeknek köszönhetjük, hogy ezen irányárakat megkaphattuk.

Kik ezek a csempészek? Hogyan csempészhettek, midőn a határvizsgálat minden képzeletet felülmúl?

A válasz meglepő. Külföldre állítólag azok a kiküldöttek viszik a rubelt, akiket már nem kutatnak át. Itt meg kell azonban jegyezni, hogy ezek jó része nem tér vissza többé Oroszországba. Előnyös pozíciójuk dacára önkéntes számkivetésben maradnak és úgy hiszem nem kétséges senki előtt, hogy a magukkal vitt pénzeket nem küldik Vissza Moszkvába.

A rubel tehát megérkezik Varsóba. A kérdés most már csak az, hogyan kerül vissza? [Ezt a groteszk circulus viciosus-t nevezik pénzgazdaságnak?]

Olyan személyek, oly módon hozzák vissza, hogy az hihetetlen. Megírni, sajnos nem, írhatom meg, pedig biztosítom olvasóimat, hogy jóízű, csodálkozó mosolygástól fosztom meg önöket kényszerű hallgatásommal.

Kereseti és megélhetési rejtelmek

A híres Torgsin-áruházak, ahol csak nemespénzért lehet vásárolni, az idegenek és a valutához valamilyen módon hozzájutott oroszok rendelkezésére áll. Nemrégén aranyért és különféle ékkövekért valutablokkot kaphatott az éhező moszkvai és akkor legalább egy este tobzódhatott a finom ételekben. Ma már papírért is mindent vásárolhat, így ezek az áruházak lassanként jelentőségüket veszítik, sőt talán meg is szüntetik őket. A sokat emlegetett sorbanállás még mindig megvan ugyan és a jegyrendszert sem szüntették meg teljesen, ez azonban már csak csökevénye a régi időiknek. A péküzletből már 10 percen belül sikerült kijutnom egy papír nélkül kiszolgált kenyérrel és ha mást akarok enni, arra is nyílik alkalom. Az üzletek, különösen az élelmiszerkereskedések éjjel 12 óráig vannak nyitva. Erre a hosszú vásárlási időre szükség is van, mert minden árut külön adnak, külön blokkra, esetleges sorbanállás után.

A késői lefekvés folytán reggel 9 előtt alig mutatkozik valaki az utcán. A hivatalos idő ekkor kezdődik.

Hatalmas áruházai is vannak, ahol „látszatra” mindent lehet kapni, csak rendszerint az hiányzik, amire éppen szükségünk lenne. A normális termelés még nem indult meg és a speciális igények kielégítéséről szó sem lehet. Ruhaneműt kaphatunk, de silány minőségben és

rettenetes áron. Pianinót és gramofont viszont vehetünk akár egy tucatot. Igaz ezzel azután vége lenne a készletnek, de valószínűleg ez a pár darab elegendő egy évre. Pianinó 480, gramofon 220 pengő. Vásárolni tehát tulajdonképpen lehet, de a kinek csak 24 pengő a fizetése, az egyedőre mindössze bámulhatja a vágyott holmikat. Igaz, hogy a kisfizetésűek munkahelyükön is kaphatnak enni, sőt néha cipőkiutalásban is részesülnek és lakásukért talán nem fizetnek többet havi öt pengőnél, de a kedvezmények beszámításával sem emelkedik fizetésük 50 pengő vásárlóérték fölé.

Az orosz érték-labirintusban nehéz a pontos tájékozódás. Egyet mindenesetre elfogadhatunk ténynek, az embereknek rendszerint módjuk van megkeresni *az éhezéstől mentesítő létminimumot, többet viszont alig kapnak ennél.*

Az öltözködés általában rejtély. Mi lesz akkor, amidőn 40 fokkal fog kacérkodni a hőmérő? Ezek a kérdések azonban állítólag már nem sokáig lesznek megoldatlanok. A nagy feladatok után sor kerül a ruházzkodásra is. Általában, amire „ráfeküsznek”, abból van garmadával, viszont például cipőtalpat kapni lehetlenség. A termelésük rendszertelen. Ezt belátták és most mindenképpen segíteni akarnak rajta. Egyelőre állandóan azt emlegetik, hogy egy „földig lerombolt” birodalmat vettek át. A háborúban minden érték tönkrement, a maradékot pedig a forradalmi harcok emész tették fel... Új időért dolgoznak, amidőn a pénzük nemzetközileg is pénz lesz és vásárolhatnak érte azt, ami jólesik. A mai, relatív, belsőértékű rubel akkor talán a múlté lesz.

Lenin-mauzóleum

A Vörös téren, hazafelé tartva közelebről megéreztem; a híres sírhelyet. A tér Kreml felőli oldalán eredetileg egy fából épült emlékművet emeltek és Lenin holttestét ott helyezték el. Ma már vörös márványból van átépítve és kapujában éjjel-nappal két katona áll őrt. A mauzóleum két oldalán padok vannak. Nem a járókelők, hanem a diplomaták és a vezető személyiségek részére. Látványos ünnepségek alkalmával itt vonulnak el ugyanis a katonai és ifjúsági csapatok, életelve a pártot és Stalin elvtársat.

Lenin mindennek néma tanúja. Kopasz feje sárgán fénylik ki nyughelyéből és arcán valami kesernyés mosolygás ül. Ebben a márvány környezetben, a kommunista apostol sírjánál önkéntelenül is eszembe ütött a krakkói Wawel nagy halottja, — Pilsudski marsall. Ő frissen van borotválva és karakterisztikus arcából a lelógó bajusz, a hatalmas szemöldök, mint haragos figyelmeztetés ugrik ki. A nagy katona úgy tűnik fel, mintha élne. Lenin arca, inkább halott és inkább békés, mint harcias. Pilsudski szinte haragszik, hogy el kellett mennie, Lenin mintha örülne neki. Lenin fáradt és ha beszélni tudna minden biztonnal azt mondaná, — ugyan hagyjatok egyszer már nyugodtan.

Oroszországnak sok halottja volt a múltban, akik-

nek nem lehetett békés az arckifejezésük. Ez a mauzóleum talán azokért is épült és pótolni akarja az ismeretlen katona és ismeretlen polgár sírját.

A jelen halottainak már egyszerűbb a sírjuk és a temetéseken csak egy vörös lepel takarja szegényes koporsójukat. Rendszerint minden egyházi szertartás nélkül temetnek Moszkvában és az elhunyt fohászok és szertartások nélkül érkezik meg a túlsó part békés kapuja elé.

Vallás

Elvileg teljes a vallásszabadság. A templomok nagyobb része ugyan múzeum, vagy iskolacélokot szolgál, de a megmaradtakban nyugodtan imádkozhatnak a hívők. A papok legyilkolása már a múlté és az élők sem veszélyeztetik a jelenlegi uralmat. Fizetésük nincsen, pénzt hivatalosan nem fogadhatnak el és így érthetőség a legnagyobb nehézségek között tartják meg az Istentiszteleteket. De megtartják. Különösen vonatkozik az Moszkvára és a többi nagyobb városokra. A vallástalanság abban mutatkozik, hogy a hívők alig 5—10 százaléka jár templomba. Ezeknek papjai valóban mártírok, akik nem hagyják el hívőiket és minden nyomorúságuk dacára vigasztalást nyújtanak a megíngathatatlan tömegeknek.

Fiatal papság nincsen, így előrelátható az orosz vallási élet csődje. Imádkozzanak csak az öregek, — hallom több helyen, a fiatalok már úgy sem járnak Isten házába. A számítás tehát nyilvánvalóan az, hogy holnap üresek lesznek a még meglévő templomok is.

Jelen ismertetésben nem foglalkozhatom, érvelésekkel és kitérő megjegyzéseikkel, de megemlíthetem, hogy az óhajtott általános vallástalanság, Isten egyetemes megtagadása, nemi fog bekövetkezni. A történelmi idők, arra tanítanak, hogy az emberiség sohasem tudott egye-

dül állani. Mindég tiszteit valami felsőbb lényt és nem valószínű, hogy ma, a tisztult egyisteniség korában a fetisizmushoz térjen vissza. Az agysejtek játékanak tulajdonított, vagy az egyszerűen letagadott lélek Moszkvában is, kopogtat és az atavisztikus vallási ösztönök segítségével kiáltanak. („Élet, szeretet, halál” című könyvemben bővebben tárgyalom ezt a kérdést.) Ez a tény, úgyszintén az elismert vallási szükségesség belátása készíti az orosz élet vezetőit arra, hogy a párt kebelén belül pótolják a hiányokat és azoknak a cselekmény éknek, melyeknek eddig vallási színezetük volt, most valláspótló, pártjellegű adjanak. Nehéz kísérlet és a papság reménytelen helyzete dacára is, csak csődöl járhat.

Magam azonban nem akarok hűtlen lenni fogadalomhoz. Csak azt akarom, leírni, amit láttam, és halottam, Könyvek, tanulmányaim, máshol szerzett tapasztalataim ne zavarjanak moszkvai sétáim közben.

A vallással kapcsolatos helyzetképünk nem lehet teljes, ha nem néznénk meg a híres vallásellenes Anti-religiousny Musey-it.

A propaganda terén Moszkvában élnek az igazi mesterek. Amit alkotnak az kiváló. Egyedül a vallásellenes múzeum a kivétel. Bennem pl. semmiféle „vallásellenes hangulatot” nem sikerült felkelteniök, pedig rendszerint nem tudom magamat mentesíteni a hangulatok alól.

Tekintsük meg azonban a világ első istentagadó templomát. Ugyanis a Puskin téri templomot alakították át múzeummá. Az átalakítás még mindig tart és a végleges kép nem alakult ki teljesen.

Sehol sem éreztem annyira a véres múltat, mint

itten. A tépett falak, a fáradt állványok alig bírják tartani a megroppant épületet. A templom fázósan húzza össze magát a nagy hidegben és keleties tornyai berzenkedve húzódoznak a felírástól: Antireligiosny Musey. Határozottan perverz gondolat. Isten házát állítani az istenellenes propaganda szolgálatába.

No de tartsunk beljebb. A Puskin térről van a bejárat és az ingyenes belépés, mint kivétel, csupán ennél a múzeumnál van meg.

Bent a folyosókon és termekben tulajdonképpen a vallás történeti fejlődése tárul elénk, hogy végső „eredményként” a részeg papokkal nyerjen befejezést. Részeg a pap, részeg a kegyeser árus, részeg mindenki. A bemutatott „bizonyítékok” szerint a szentek haja helyett lószórt árulták és különféle módon csapták be a tudatlan népet. Képek és levelek sorakoznak a papok nyilvánvaló korrupszágáról. Íme tény, hogy a múltban felhívások és jutalmak csábították a lelkipásztort, hogy a sztrájkoló munkásokat terelje vissza a gyárba és beszélje le őket jogos követeléseikről.

Furcsán hatnak rám ezek a képek és levelek. Úgy hittem, hogy ezelőtt sem volt kétséges senki előtt a tízezerszámra menő „szent” hajak eredete. Ami pedig a sztrájkot illeti, inkább ne beszéljünk róla. Sehol a világon nem ismerik a munkakényszert, csak Oroszországban és itt az életével játszik, aki egy önfeledt pillanatban sztrájkot emleget.

Vezetőnőnk két csontvázra mutat és enyhe gúnynyal jegyzi meg. Egyik szent volt, a másik gonosztevő, íme most semmi különbség nincsen a kettő között.

Ilyenkor minden fergeteges vitatornádó helyett kedvem lenne elmenni a párisi Pantheonba és Anatole

France holtteste mellé odatennék egy afrikai busman-néger tetemet.

Voila, — a kettő közötti nincsen különbség.

Régi szép ikonok tekintenek ránk a falakról és nem értik meg a cinikus megjegyzéseket. Lehet, hogy sok hiba volt az orosz egyházban. Nem: tagadható, hogy a rasputinizmusban tobzódó papok a bűn szenteskedő rémuralmát teremtették meg egyes vidékéken, a szent szinódus is távol állott a szentségtől, — de mindez nem tagadhatja meg az Alkotó személyét. A *suszter* cipőremekei *nem rúghatnak* bele terem tőjűkbe. A vallásellenes múzeum egész anyaga legfeljebb lelkiismeretlen papok elleni vádirat lehetne, de semiműképen sem Isten és vallásellenes érvelés. Talán valójában nem is ez akar lenni; mert megmarad a felületes propagandánál. Ez a múzeum inkább magán viseli a rossz lelkiismeret, mint a sziklaszilárd meggyőződés képét.

Szabadnap

Úgy hittem, hogy Moszkvában, ahol mindenki dolgozik, a „vasárnapnak” nagyobb a jelentősége mint másutt. Csalódtam. Elsősorban nincsen vasárnap, nincsen hétfő és nincsen semmiféle más nap. Kizárólag a számoknak köszönhetik a szabadnapokat. Minden 6, 12, 18, 24. és 30-adika munkaszünet... Természetesen ezeken felül vannak az állam hivatalos ünnepei, mint pl. a forradalom ünnepe, Lenin halálának, Stalin születésének évfordulói stb. A hét és hónap fogalomalkotásai ennél fogva módosultak. Ha valakinek azt mondom ötödike, akkor a szovietpolgárban a szombathoz hasonló képzetek fognak megszületni. Hetedike tehát a hétfőhöz hasonlít. A napoknak megszűnt minden „naptári” és főleg vallási jelentősége. A jelen szabadnapjai csak igen kis számban esnek egybe a régi vasárnapokkal és így már ez is el szoktatja az embereket a templombajárástól. A munkaszünet ennél fogva kizárólag a pihenést, kirándulást, vagy szórakozást jelenti. Ezek azonban két oknál fogva nem szereznek különösképen örömet. Elsősorban a szórakozások pénzbe kerülnek és így ez csak áhított óhaj marad. Másodsorban az embereknek az ú. n. hétköznapiakon is „van idejük” és így a szabadnapok jelentősége csökken. Az átlagos munkaidő 7 óra, ami az egyetemi végzettségűeknél még csak

csökken. Igaz, hogy ezt nem lehet szabályként elfogadni, mert néhol a munkásság állítólagos spontán elhatározásból a 7 óra után mégegyszer annyit dolgozik teljesen ingyen, — mondván, hogy az államnak dolgozunk és az államnak hatalmasnak kell lennie. Akadnak azonban ikonok ellenzékiek, akik azt állítják, hogy a munkatöbblet nem történik teljesen önkényt. Amiképen a Kolchosok és a Kollektív farmok bizonyos mennyiségű terményt kötelesek produkálni, így van ez a gyáraknál is. A termelendő javak erőszakolt mennyisége azután erősen próbára teszi a közösség munkaerejét. Az általános boldogtalanságnak egyesek szerint éppen ez az oka. Az egyéni ambíció helyett a kényszer és a büntetés lebeg folytonosan az emberek szeme, előtt. Csak ily módon lehetséges százpercentes teljesítményt kikényszeríteni és csak így kaphatják meg a munkások a fizetés elérhető maximumát. A lusta, kényelmes munkás Oroszországban halott. Akkord munka levén, kereste esetleg csak negyede a többiekének és ha huzamosabb időn át így „munkálkodik”, úgy a szabotálás legnagyobb bűnét foghatják rá. Ez pedig valóban halált jelent. Moszkvában mindenki dolgozik és még hozzá keményen dolgozik. Mindennek ellenére mégsem nyugadtak az emberek. Aggódás üli meg az arcokat és sokan bizonytalannak érzik a holnapjukat. Talán ez az oka annak, hogy a szabadnapokon nem látni azt a vídamságot, melyet máshol annyira megszoktunk.

Letagadhatatlan azonban, hogy a „mindenki munkája” a tömegek szabadidejét megsokszorozta. A nyári lerándulók és Rousseau elvbarátai Moszkva környékét kereshetik fel, hová modern, százkilométeres sebességgel száguldó villanyosok viszik őket. Az utazás

költsége itt minimális, úgy, hogy a levegő valóban mindenkinek közkincsévé válik. Nagyobb utazásokra, rendszerint már csak az idő rövidsége miatt sem nyílik alkalom. Különb en a vasúti jegyért órákig kell sorban állani és így a távolsági víkendről szó sem lehet.

Az utazás szabad, de az utasnak szükséges jól felszerelni magát mindenféle igazolványokkal, úgyszintén ajánlatos előre tisztázni a megérkezés körülményeit, Különb en szállás nélkül marad a merész vándor. Különb ősei vonatkozik ez a Moszkvába való tömeges utazásnál. A főváros oly rohamosan és ennél fogva annyira egészségtelenül népesedik, hogy ez az invázió egyenlőbe nem kívánatos.

Térjünk azonban vissza a szabadnapokhoz. Aki otthon marad, már pedig a többség ezt teszi, az vagy alszik, vagy múzeumba megy. A múzeumok látogatása, bár nem ingyenes, mégis „kultúrkötelesség”. Sehol nem láttam olyan szomjasan érdeklődő csoportokat, mint a moszkvai kultúrpalotákban.

Világhíres képtár

Menjünk el találomra a Tretyakovszkaja Gallereja-ba. Ez a képtár Moszkva büszkesége és előre megjósolták, hogy lenyűgöző hatással lesz rám.

Valóban nem csalódtam benne.

Elképzelhetetlenül elhanyagolt negyed közepén fekszik és az itteni kövezetet utoljára a napóleoni háborúk előtt javították. Az épület azonban barátságos. Előtte Lenin-szobor, majd balra egy különálló buffet épület. A belépésnél különböző jegyek kaphatók. Katona nem fizet, párttagok és családtagjaik minimális összegeket, a munkások, vagy a jobbfitésűek jegyárai progresszíven emelkednek. Magam nyöszörgő orosz tudatlansággal rendes (külföldi) jegyet kaptam, átszámítva 40 magyar fillérért. Előbb még kalapomtól és kabátomtól kellett megszabadulnom és csak azután léphettem át a művészetek küszöbét.

Csodálatos birodalomba érkeztem. A képek élőlényekhez hasonlóan, szinte beszélgettek egymással. Nem érzem magamat hivatottnak méltatni Verescságin impresszionizmusát, Ajvazovszki morajló tengerét és Peroff orosz genrékeit, most mégis bókoló kritikus leszek. Ez az élő, lélegző, sugárzó csodálatos művészi közösség megbabonázott. Rjepin a „mesterek mestere” éppen úgy megfogott, mint bárki mást. Makoy-

szky: Kis tanulmányi estélye, órákig hatása alatt tartott. A levegő, ami képeiből árad szintiszta orosz, az alakjai típusok. Olyan típusok, melyek mellett nem; tudunk „elhaladni”. Mindegyik megfog és külön, külön elmagyarázza a Student partyról való felfogását.

A művészet birodalmában nincsenek határok Itt lehullottak a válaszfalak és a szovjet gyermekei a külföldiekkel együtt mélységes áhítattal nézték ezeket az isteni alkotásokat.

Engem azonban leginkább az új iskola, a fiatal-ság és a kommunista művészet érdekelt. Hatalmas tehetségek bontakoztak ki az utóbbi években. Tehetségek, de a témájuk folytán kissé idegenek. A szürke dísztelenség, a vörös katonák tar koponyái, a futuriz-mussal való öllekezés elriasztottak a modern termektől. Új itt mindéin vonás és bár tehetséges az alkotó kéz, a produktumok nem „szépek”. Komorak a színek, uniformizáltak az alakok és szokatlanok a témák. A grafikusok még merészebbek, ők az igazi kommunista művészek, „Minden szabad”, — felkiáltással nem veszik észre, hogy közben szabadosak lesznek. A burzsoázia, háború és valláselleni képek között sok egyenesen megdőbönt. Különösen kínosan érint az a kép, ahol egy sebesült katona megátkozza az útszéli Krisztust. Nem etűdöm megérteni a művész intencióit. Mi összefüggés van az Isten-Ember és a katona sebesülése között? A többi képek nyilvánvalóan propaganda célokat szolgálnak. A kövér kapitalista előtt fállábú proletárok nyomorognak és a haldokló katonának, mint „vigasztalást”, kegyesen nyújtja ápolónője a kitüntetést. Ezeknek hátatfordítva egy hatalmas fest-

mény tűnik elém. A forradalmárok véres bosszút esküsznek halott bajtársuk teteménél.

Minden kép valósággal meghajszolja a fantáziát, felkorbácsolja az érzelmeket és olyan túlfeszült légkört teremt, amely nem, méltó a művészetek nemes templomához. A csodálatos varázs azonban rabul ejtett és most már nem tudok szabadulni.

Keresztülzáguldom a termeken és összekeverek korokat, embereket egyaránt. Jézus és Pilátus drámai kettőse villan fel előttem. Egy másik vásznon a két lator között látjuk a Megváltót, aki azonban nem hasonlít az emberiség Krisztusához. Csak szenvedő embert tudok benne felfedezni, — vonásaiból, mozdulataiból hiányzik minden, ami Isten fiára vallana.

De nem tudok sokáig egy helyben szemlélődni. Lázongó tömegjelenet vonz magához. Nyomorék kis koldus gyereket látok itt az első sorban, aki együtt tolakszik a tömeggel a poros országúton. Soha nem, fogom elfelejteni ezt a képet. Jön felém a tömeg, hallom a mankó koppanását és körülöttem zszibong asszony, gyermek egyaránt. Ezek a színek, ezek a hangulatok csodálatosak. Baloldalt Verescságin egyik ecsetgyermeke játszik apja bilincseivel. „Látogatás a fegyházban”. Az utolsó látogatás. És a gyerek játszik a bilincsel. De ott egy másik szívbemarkoló jelenet. A szi-bériai száműzöttek a teherkocsi rácsos ablakai mögü-
 etetik a galambokat. A rabok és a boldog szabadság madarai. A cári zsarnokság ordít a falakról és az orosz nép nyögését hallom e termekben.

Sok volt már ezekből a képekből, sok volt már a szenvedély, szenvedés és a vér. Megértem azt a vörös katonát, aki a forradalomban berohant ide és egy véres

képet kettéhasított kardjával. Legalább itt ne legyen több gyötrellem, — kiáltott fel, — és csömörteli fellángolásában úgy látszik nem érzett lelkiismeretfurdalást, amiért eltaposott egy műremeket.

Ezen a délelőttön nem ismertem ki magamat. Miért volt az így, kérdeztem folytonosan. Miért volt és miért van ez így, — fejeztem be morfondírozásomat. Miért a kínok folytonossága, miért a gyötrelmek megújulása, miért a lia re és gyűlölködés.

Fiatal arcok bámultak félém, ifjúkommunisták csoportja nézelődött mellettem és őszintén irigyeltem őket, mert számukra ezek a képek csak .kópékat jelentettek.

Különösnek tűnhetik egy képtárból való menekülés szüksége, de Imiét mennem kellett. Nem bírtam ki a mult és jövő fájdalmas kérdőjeleit.

Csodálatos „forradalmi” délelőtt volt. Egyike legnagyobb művészi élményeimnek Moszkvában.

Park-Kultúr

A szabad napok üdülésiéhez hozzátartoznak a Kultúr-Parkok. Ezekből minden kerületben van egy és a legnagyobb egyúttal a szórakozó helyek központja. Egy darabig villanyossal megyék, azután ismételten megcsodálom a Metrót, hogy pár megálló után megérkezem a moszkvai Városligetbe.

A Moszkva folyó túlsó partján terül el a hatalmas kiterjedésű park és előtte a vízparton csónakházak várják a nyarat, önkénytelenül megszületik bennem a kérdés, — ki csónakázhatik itt nyáron, kik a tagjai a gyorsan sikló női nyolcasoknak, kik teniszezhetnek és úszhatnak? A bérelt csónakok bárkinek rendelkezésre állanak, a többi sportlehetőségek azonban erősen korlátozottak. Az egyéni akarat még nem elegendő, hogy valaki teniszezhesen, vagy sportszerűen evezhesen. Előbb alkalmas körülmények közé kell kerülnie. Politikai előnyös helyzetén kívül, feltétlenül olyan adottságokkal kell rendelkeznie, hogy valószínű legyen a külföldi versenyeken való sikere. Enélkül ugyanis nincsen értelme sportolásának. Ha viszont a megfelelő sportágban tehetségesnek mutatkozik és olyan helyzetben van, hogy erről az illetékeseket alkalma van meggyőzni, akkor a legnagyobb támogatásra számíthat. Az általános sportélettről tehát még messze vannak a moszkvaiak, de a versenyzőikre büszkék lehetnek. El-

tekintve attól, hogy pár sportágban kizárólagos hegemóniára tettek szert, kiküldötték világszerte diadalokat aratnak. Ejtőernyő ugrók, akik majdnem kizárólag nők, már régen tartják a világrekordot és fanatikus sportszeretettel minden fémnek példát adhatnak. 7035 méterről játszi könnyedséggel libegnek a föld felé és ehhez a nagyszerű teljesítményihez még hozzátehetjük, hogy oxigén-készülék nélkül.

A kultúr-parkba 40 kopek a belépő díj és ez a nyolcfilléres összeg érthetlenné teszi a jegyváltás kényszerét. A gyerekek azonban nem sokat törődnek az ellenőrökkel és aranyos arcátlansággal surrannak be a tömeg között.

A kóborló, beteg és útonálló gyerekhad ma legnagyobbbrészt már a múltté. Erélyes razziákon összefogdosták őket és hatalmas intézetek hivatottak belőlük hasznos polgárokat nevelni. Pár ugyan még mindig akad, de a bandaéletnek már vége. Ma a szülők már megverhetik gyermekeiket, ami eddig tilos volt. Ma már revideálták a túlzott rendelkezéseket és *ez az átalakulás állandóan folyamatban van*. Amit az élet nem szentesít, azon előbb-utóbb úgylis változtatni kell.

A Kultúr-Park a nagy sikernek örvendő vállalkozások közé tartozik. Mozi, előadások, cirkusz, cukrászbódék hivatottak felderíteni a tömegeket. Pajzán jókedvnek azonban nyoma sincsen. Az emberek sétálnak, bámészkodnak és olyan kedvtelenül váltják meg jegyeiket, mintha kényszerből szórakoznának. A park különben valóban szép. Közepén hatalmas szoboralak, az erő, ifjúság és sport szimbóluma. Nagy kedvem lenne fotografálni, de ez Moszkvában kényes feladat. Az oroszok ugyanis elszoktak a fotografálástól, a gép

és filmanyag hiánya miatt. Ennélfogva minden fényképezőgépnél percek alatt sok bámulója akad, ami lehetetlenné teszi a nyugodt felvételeket. Sajnos, pontosan senki nincsen tisztában azzal, mit lehet fotografálni és mi tilos. Érdeklődésemre azt a választ adták, hogy az általános tiltott dolgokon kívül, így tehát a vasutaktól és katonaságtól eltekintve, nem szabad felvételeket készíteni a Kremlről, a Vörös térről, hivatalos épületekről, utcai járművekről, rendőrökről, állami közlegekről stb. Ez a felsorolás olyan szűk kereteket hagy meg, hogy vagy tilos dolgot kapok le, vagy lemondok a fényképezésről. Egyiket sem szándékozom megtenni, így mindenesetre el vagyok látva töprengési anyaggal.

Nemcsak a Kultúr-Parkban, hanem egész Moszkvában előkelő szerepe van a „szórakoztatás” terén a telefonnak. Edisonnak ez a nagyszerű találmánya, mely egész Európában meglehetősen sokba kerül, itten teljesen ingyenes. Bárki korlátlan számban telefonálhat és a készülékeken semmiféle olyan alkalmatosság nincsen, ahol valami pénzdarabot lehetne elrejtetni. A legjobb akarattal sem lehet fizetni tehát. Elképzelhető ezek után elkeseredésem, hogy itt állok a pompás automata telefonok előtt és nincsen akinek telefonáljak. Végző szorultságomban már arra gondoltam, hogy felhívom a magyar követséget, de semmiféle elintéznivalóm nem lévén, letettem: erről a tervről. Követségünk különben a Hotel National egy közönséges szobájában székel és a követség személyzete ugyancsak ebben a hotelben lakik. A megoldás csak ideiglenes, mert rövidesen készen lesz az újonnan renovált volt lengyel követségi palota és akkor méltó keretet kap külképviselőnk.

Filmszínházak

Úgy a szabad, mint a hétköznapokon legáltalánosabb szórakozó hely a mozi. Van ebből Moszkvában elegendő. Öt mozgószínházuk sokáig a Péter című filmet játszotta Gaál Franciskával a főszerepben. Ebből nemcsak a magyar film világsikere tűnik ki, hanem az a tény is, hogy a pendlizést az orosz mozisok is ismerik. Helyárak 30 fillértől 1 pengőig terjednek. A műsorok két részből állanak. Egy ismertető és egy játékfilmből. Az előbbieket rendszerint a szovjet legújabb építkezéseit mutatják be, vagy pedig természeti felvételeket vetítenek elénk.

A közönség mindenütt egyforma. Általában meg kell szoknunk, hogy az embereket ne különböztessük meg. A 120 és 2500 rubel között mindenesetre nagy különbség van, de ez nem jelenti azt, hogy e két végletfizetés alanyait osztályozni tudnám. Egy, már hosszabb ideje kint élő magyar mérnök feleségéről pl. alig akarom elhinni, hogy valóban ő áll velem szemben. Ruházata épp oly színtelen, dísztelen és egyszerű volt, mint a többi járókelőé. Igaz viszont, hogy ruhaválaszték nincsen. Egy párizsi hölgy méltán sírógörcsöket kapna az áruházak női divatkollekciójának láttára. A női kalapokra legjobb akarattal legfeljebb azt mondhatom, hogy kalap, de semmi több. Ugyanígy a ruházatkodás többi

darabjaira. Valutáért ugyan lehetne kapni mindenfélét, de a tömeghangulat és tömegnyomorúság leszoktatta a hölgyeket nemcsak a fölösleges luxusról, hanem a nélkülözhetetlenek vélt dolgokról is.

Azonban térjünk vissza a mozikhoz. Magam, néha sokkal jobban élveztem egy kültelki mozi előadását, mint a Színház-téri agyonreklámozott darabokat. A kisebbek hasonlítanak a mi másodhetes filmszínházainkhoz, azzal a különbséggel, hogy az előcsarnokokban mindenütt zene szórakoztatja a várakozó közönséget és folyóiratok, újságok, sőt nem ritkán könyvek is megrövidítik a várakozás idejét. Ez a tömegolvasottság, úgyszintén az elhagyott szibériai faluk erőteljes felkarolása elhitette velem azt a büszke tényt, hogy ma Oroszországban nincsenek analfabéták. Ebben sokan kételkednek, de ezek meggyőzésére nem áll módomban felsorakoztatni azokat a bizonyítékokat, melyek engem meggyőztek erről. Minden mozi egészen kiváló hangos géppel van felszerelve és így a külföldi filmek vetítésének nincsen akadályja. Túlnyomó részben azonban hazai termékeket játszanak, aminek elsősorban politikai oka van. A Péter ártatlan szüzséje megnyerte a cenzúra tetszését, de sok külföldi termék előtt zárva maradnak az orosz határok. A szovjet-filmek bár jók, mégis gyengébbek, mint a hírük. Számunkra, — és be kell vallani, az oroszok számára is — jórésben élvezhetetlenek a nyilvánvaló propaganda színezetük miatt. Túlhosszúra nyúlna a beszámoló, ha felsorolnám azokat a finom árnyalatokat, melyekkel a közönséget meg akarják győzni bizonyos kérdésekről.

A propaganda filmtípusnak mesterpéldánya volt a híres Csapajev-film. Ezt külföldre is sikerült eladni és

többek között Prágában játszották nagy sikerrel. Csapajevről, erről a parasztforradalmárról szól, aki hősie- sen küzd a fehérek ellen, győz is, de a győzelmet halá- los sebével kell megfizetnie. Kitűnő rendezés, kitűnő színészek és az izgalmas jeleneteknél tapsol a publi- kum.

Mint általában az összes ilyenirányú filmek, — a régi rendszer típusait vannak hivatva kigúnyolni. A mo- solyról és humorról ennélfogva rendszerint az ariszto- krata, a kormányzó és a burzsoá gondoskodik. A nélkü- lözhetetlen szerelmi happy end-hez itt még a forradalom diadala járul, természetesen végezetül az Internacioná- léval. Ily módon a legtöbb filmnek már mindenki előre tudja a tartalmát és ez hatalmas százalékát elrabolja az élvezetnek.

Színházak

A színház már egészen más terrénum. Az oroszok mindig híresek voltak rendezőikről és művészeikről. Most még jobban meg akarják alapozni ezt a világhírnevet. Moszkva 35 színháza mindenesetre erre törekszik. Múlt évben szeptember 1—10-ig voltak az ünnepi játékok, melyekre az egész világból érkeztek érdeklődők. Erre az időre ismét kinyitották a Lenin-mauzóleumot, mely a nyári hónapok alatt zárva volt. Moszkva teljes felkészültséggel várta az idegeneket. A fejlődő idegenforgalomra jellemző, hogy követségunktől nem messze, két egymással szemben lévő tizemeletes hotel-monstrumot építenek a legpazarabb luxuskivitelben. A dolláremberek mindig növekedő számmal özönlenek Moszkvába és estéről estére zsúfoltan megtöltik a színházakat.

Az idegen, hotelportásától, vagy a színházjegykezelőségtől veszi meg jegyét, természetesen valutáért. Az orosz közönség, a párttagoktól és jutalmazott szabadjegyesektől eltekintve, sorbanállás után jut jegyéhez. Ez a sorbanállás nem hasonlítható a mi megrohant pénztárainkhoz, mert nálunk ismeretlen az órák hosszaiig tartó ácsorgás.

Este azután mindenki megkapja pénzéért és fáradságáért jutalmát. Külföldieknek már magában véve a

közönség is érdekesség. Mindenki jár színházba és így katonákat, hivatalnokokon kívül a 120 rubeles fizetésűek egyszerű tömegei is láthatók. A jegyek árai természetesen már eleve eltörlik az egyformaságot, de a megjutalmazott munkások éppen úgy páholyban ülnek, mint a jólfizetett ú. n. gazdag emberek. Az „egyenlőség” azonban ma már beismert lehetetlenség, — a nagy fizetési különbségek, különben is illuzóriussá teszik ezt. Amidőn azonban felgördül a függöny, valóban egyforma lesz a figyelem és Gorkij Yegor Bulychovját éppoly áhítattal hallgatják, mint Slavin drámáit. A tíz nap színházi eseményei a következők voltak. Rimski-Korsakow Sadko című operája, mint megnyitó előadás. Azután „következett Lear király, majd Schostakowitsch operája a Katharina Ismailowa. Fletscher, Kirschon, Pogodin és Ostrowski darabjai után a Kamara színház mutatta be Shakespeare-Shaw-Puschkin Egyiptomi éjszakáit. Minden előadást más színházban tartottak, úgyhogy valóban kitűnő képet kaphattunk a moszkvai játékkultúráról. A pompás orosz rendezés folytán minden előadáson élvezhettük azt a kezet, mely láthatatlan ugyan, de mégis érezhető. Mindenkit megfogott az a specifikus játékmódor, melyet csak itt láthatunk. De nemcsak a játékkal vagyunk így. Sokáig képtelen voltam figyelni az előadást mert a díszletek kötötték le figyelmemet.

A darabok erősen realiztikusak és számunkra inkább érdekes kísérletet, mint „elfogadott” gyönyörűséget jelentenek. Magán különben mindennel szemben elfogult vagyok, ami külföldi. *Számomra a színházi kultúra legtökéletesebb képviselőit a budapesti színházak jelentik.* Az oroszok minden hírük és iparkodásuk dacára nem tudnak „többet” nyújtani, mint amivel a budapesti

közönséget kényeztetik. Általában, amint a sok utazás lekoptatja rólunk a gyerekes külföldmajmolást, észre vesszük azokat a kultúrelőnyöket, melyek annyira megfogják a Budapestet járó idegent.

Vissza akarok azonban térni Moszkvába, mert most nem magunkról írok. Az otthoni értékek összehasonlítás folytán való meglátása kétségtelenül jó jellemzésére szolgál minden szépnek, ami Moszkvában található. Művészi téren semmi nem, különb, legfeljebb más és sokan ennek a másnak kedvéért feláldozzák a minőségi előnyöket. Különösen vonatkozik ez a színházra, amit a világgkritika vita nélkül elsőrangúnak tart. Érdekes különben, hogy a művészek és rendezők fizetése szinte korlátlanul magas és ugyanez vonatkozik az írókra. Ez a két osztály dédelgetett kedvence ez államnak és ők úgy élhetnék, ahogyan akarnak, oda utazhatnak, ahová az impresszió szomja vezeti őket.

Újságok, Könyvek.

A hírszolgálat mamuttényezői a hírlapok. Az olvasóközönség megszorodása és a nagy papírhány érthetővé teszi az újságért való sorbanállást. Két hatalmas lapon kívül számtalan apróbb napi és heti folyóirat tájékoztatja a hatalmas birodalom olvasóit. Ez a tájékoztatás azonban korlátozott és irányított. A hangnemre jellemző, hogy forradalmi színben tünteti fel az egész világot. A munkanélküliség problémájával küzdő, autarkias harcokban vérző Európa nem érdemel sok bókot, viszont annyi rágalmat sem, mint amennyit az orosz újságok írnak róla. A két ellentétes világtrend tükre különösen itt ismerhető meg. Ők és mi, ez minden újság alaphangja. Ettől a stílustól eltekintve, ami most nem képezheti boncolgatás tárgyát, a sorok folytonosan az orosz munkát dicsérik. Ismertetik a terveket és bemutatják az eredményeiket.

A külpolitika teljesen átrágott hírekből áll és így élvezhetetlen, a belső hírek viszont eredetiek és kitűnően vannak megírva. Nagy jelentőségük van a lapoknak, hiszen a legkisebb közösséget is felkeresik és a cári idők forradalmi vérkeringésétől távolos helyeikre is elviszik a közös gondolatot. Az oroszok nemcsak Bakut modernizálták, hanem Szibériát is „felfedezték”. Ebben az általános fejlődésben, úgyszintén az analfabétizmus le-

küzdésében kétségtelenül nagy szerep jutott a sajtónak. Ez tüzelte a tömegeket a nagy nélkülözések korszakában és ez int kitartásra ma is. Ez utáltatja meg a múltat és ez ecseteli a jövőt. Jelentősége tehát, mint a sajtónak általában, valóban óriási.

Nagy gondot fordítanak az oroszok a könyvekre. Az üzletek közül egyedül a könyvkereskedések vannak tele áruval és ha propagandakönyvről van szó a papírhány nem lehet akadály. A világ minden nyelvén megkaphatom Lenin és az orosz nagyságok írásait és ugyanez vonatkozik az újságokra is. A magyar könyvek mellett olvashatom, a moszkvai, párizsi és amerikai magyaryelvű kommunista újságokat. Itt említem meg, hogy az orosz sajtótörvénynek van egy érdekes rendelkezése. Minden sajtóterméken rajta kell lenni a számnak, mely jelzi, hogy mennyi példányban jelenik meg. A nagylapok milliós száma mellett a magyar „Sarló és Kalapács” című hetilapnak csupán 2700 példánya lát napvilágot. Főmunkatársai ismert magyar kommunisták, akik közül Kun Bélát gyakran láthatjuk feketézni az előkelő Metropol-szálló halljában. Észrevehetően megváltozott, amióta elkerült Magyarországról és nem tette rám egy boldog ember benyomását. Az orosz viszonyokhoz mérten jelentőségét veszített politikus, aki csak a múlt „érdemeiből” él.

Ipar és építkezés

Ez sarkalatos programja ma a szovjet-politikának. Építeni és építeni. Építeni gyárat, hazákat, tankokat és repülőgépeket. Munkát adni és munkát biztosítani a jövőre is. Egy külföldi szakértő szerint azokat a gigantikus méretű alkotásokat, melyek behozni hivatottak a lusta évszázadokat, az emberek boldogságával fizette-tik meg. Első ugyanis az építkezés, jobban mondva az állam érdeke és csak másod, illetőleg harmadsorban jöhet számba az egyén, nem mint egyéniség, hanem mini a hangyaboly egy munkása. Ezért tudott modernizálódni az elhanyagolt birodalom és ezért boldogtalanok az emberek. Viszont reményt nyújt a jövőre, hogy a kezdet hibáiból kinőttek és így ma már nem fordulhat elő, hogy a drága gépeket helytelenül kezeljék. Napról-napra csökken a mérnök és a szakmunkás hiány, ennél-fogva mindig racionálisabbá válik a termelés. A racionalizmus különben is divattá vált. Hatalmas erőtelepek, bányák, kohók, autó- és traktorgyárok holnap már kifogástalanul fognak működni. Az utcákon szaladgáló saját készítményű autók meggyőznek erről a fejlődésről. A nehézipart maholnap befejezettnek nyilváníthatják és áttérhetnek a másodlagos ipari problémákra. Építhetnek lakóházakat, megszüntethetik a nyomornegyedeket és felruházhatják a didergő tömege-

ket. Moszkva négy millió lakosát úgysem tarthatják sokáig ennyire összezsúfoltan. A házak tatarozása sem késhet már soká. A nehézipar volt a legfontosabb, ezzel teremtették meg a legtöbb munkaalkalmat és ezáltal erősítették meg a birodalmat.

A házak elhanyagoltsága szomorú tény, a lerongyoltak éhezése sem örömteli megállapítás, azonban házakkal és csupán jóltáplált emberekkel nem lehet hadjáratot vezetni, illetőleg eredményesen védekezni felkészült hadseregek ellen. A szovjet vezetősége sorrendet állapított meg a megvalósítandó tervek között és itten az első helyre került a vas- és gépipar. Most, hogy az első pont megvalósult, nekifoghatnak az építkezéseknek. Jelenleg valóságos építkezési láz jellemzi az oroszokat. Mindenütt állványok és félig kész házak meredeznek az ég felé. Moszkvának elsősorban kell kiépülnie, hiszen főváros és az idegenek legnagyobb része csak eddig jön, itt néz körül és innét fordul visszafelé. Ezenfelül a négymillió ember feszítőereje is kényelmesebb, illetőleg emberibb elhelyezkedést követel. Lakást, ami alatt egy, vagy fél szoba értendő, kizárólag csak valamely üzem tud szerezni alkalmazottjának és így egy orosznak könnyelműen Moszkvába költözni lehetetlenség.

Katonaság

Részletesen nem jellemeztem az ipari honfoglalást, mert ez egyrészt köztudomású, — másrészt számadatokon kívül nem láttam belőle semmit. Nincs sok érzékem a gyártelepek romantikája iránt és inkább az eddig még valóban nem látott érdekességek után kutattam. Az idegenek szimatolási láza engem is elfogott.

Katonáikról sokat hallottam, de látni is akartam őket. Itt azonban nagy nehézségek mutatkoztak. A fővárosban végigvonuló női és férfiszázadoktól eltekintve, semmiféle katonai telepet és így katonákat sem láthattam. Az utca tele van velük, de engem nem egy katona, hanem a *katonaság* érdekelt.

Mindenekelőtt meg kellett állapítanom, hogy az ú. n. legénység és a tisztek között nincsen tisztelgési kényszer. Egyéni ismerősökön kívül, senkisémmel köszönti egymást. Ez azonban, mint értesültem egyáltalában nem megy a fegyelem rovására, miért a tisztek utasításait gondolkodás nélkül teljesítik. Jól tudják, hogy ellenkező esetben könnyen a fal mellé állítják őket. Ennél fogva minden véletlenül látott katonai esemény a vasfegyelem jegyében zajlott le. Párszor találkoztam éjszakai járőrökkel és mondhatom, hogy egyenesen tetsetős volt a kötelességérzet látható öntudata. Ruhá-

zata minden katonának kitűnő. Fegyverzetük a legmodernebb és repülőparkjuk szédületesen nagy. Magam csak a polgári repülőteret láttam, de autóm negyed-óráig rohant hangárokba zsúfolt repülőgépek ezrei mellett. A Moszkva környékén elterülő katonai repülőtelepek megközelíthetetlenek. Ugyancsak nem látogathattam meg a katonai üdülőtelepeket sem. A katonák és családtagjaik kitüntetésként majdnem külön kasztként élnek az államban.

A Szibériában állomásozó hadtestek tökéletes felszerelése nemcsak a japánok sakkbantartására szolgál, hanem egyben megteremtette egy mintahadsereg állandó kereteit. Újságok és folyóiratok sokat foglalkoznak katonai kérdésekkel és határozottan nagyvonalú módon oktatják ki az olvasót. — Tendenciózusan, de alaposan ismertetik a külföld hadseregeit és különösen Németország felé tekintenek gyanakodóan és érthető berzenkedéssel. Folytonosan látom és hallom a vádat, hogy a külföld sorozza az ágyútölteléket és fegyverkezik, ugyanakkor ugyanezt teszik ők is, de a védekezés szükségességének a megokolásával. A szovjet „alappolitikája” a béke, ennél fogva a régi mondás értelmében „készülődik” a háborúra. Készülődik és eredményesen biztosítja magát mindenféle kellemetlen meglepetéssel szemben. A kapitalista államoknak van egy elavult szokásuk. Minden évben büdsét készítenek és ezt bemutatják a százfejű kritikusoknak a parlamenteknek. Ez még nem lenne oly nagy baj, de a pénz előteremtése rendszerint nehézségekbe ütközik. Oroszországban ez nem probléma. A szovjet, állami berendezkedettségének specialitása folytán tulajdonképpen minden pénzügyi fedezet nélkül belekezdhet hatalmas beruházási pro-

gramokba, már akkor is, amidőn még nincsen meg rá a fedezet. Itt az állam valóban elmondhatja magáról, — L'État cest (moi. Itt minden ő, itt mindenki ő. Mindenki neki dolgozik és minden kizárólag neki hajtja a hasznót. A hadügy és külügy kivételével, mindennek hasznót kell felmutatni. Ennek a haszonnak azután oly méretűnek kell lenni, hogy az előbbiek fedezése után még feleslegek maradjanak. Egy informátorom szerint éppen ezért boldogtalanok az emberek. Többet kell termelniük, a lehetségesnél. A túlméretezett adminisztráció és a helytelen termelési módok ezen felül folytonosan akadályokat képeznek.

A nagy megbeszélés

Menjünk azonban be egy délutáni helyiségbe, ahol five o'clock tea-t hirdetnek. Ülünk le valamelyik asztalhoz és beszélgessünk. Beszélgessünk azokkal, akiket az itt töltött idő alatt megismertem. A velem szemben lévő helyre odainvitálok mindenkit. Az a magyar munkás, aki a múltkor megszólított a főpóstán, éppen úgy el fogja mondani a véleményét, mint Katjerina Alexandrovna, ez a fiatal medika, akit az egyetemen ismertem meg. Munkások, vérbeli kommunisták és egy fiatal amerikai diplomata velem együtt teáznak, majd és ismertetik véleményüket, — azt a véleményt, mely a tömegben születik meg. Azt a véleményt, mely elsősorban érdekli az idegent, mely mindenre kiterjed és mindent lát.

Mielőtt elkezdenénk a „nagy beszámolót”, a tömegek megszólaltatását, — rendeljünk talán uzsonnát. Tekintve, hogy időközben abba a szerencsés helyzetbe kerültem, melynél fogva zsebem tele van rubellel, (nem árulhatom el hogyan) nyugodtan rendelhetek bármit. Nyolcvan fillérért kapok egy teát és ugyancsak nyolcvan fillérért két bizalomgerjesztő hatalmas sütemény domborodik a tányéromon. A tea gyenge és amint rájöttem, a sütemények szintén, de a tizenkétfagú jazz elfelejteti a gyomorsérelmeket. Addig azonban, míg én az ételekkel bajlódom, — beszéljenek a többiek.

Amerikai diplomata, fiatal, elegáns, — ennélfogva mindenki megbámulja. Öt hónapja van Moszkvában. Előzőleg egész Oroszországot bejárta és az amerikaikkal ellentétben csömöre van minden további utazástól.

Lássa itt van ez a tizenkét tagú jazz, — kezd hozzá beszámolójához. Ez az egyéni gazdálkodás értelmében örület és észszerűtlenség. A közönség kicsi száma, a terem akusztikája egyáltalában nem teszi szükségessé a tizenkét embert. Az oroszok azonban ezzel nem törődnek. Azután nézzen körül, mennyi a kiszolgáló és mennyi a kiszolgálókra felügyelő. Negyedannyi emberrel sokkal jobban elvezetem ezt a kávéházat, mint így. Igaz viszont, hogy így többen kapnak munkát és valami hasznot mégis fel kell mutatniok.

Kié ez a helyiség? — kérdeztem teaszürcsölgetés közben.

Természetesen az államé. Minden üzlet, minden árusítóhely, minden gyár, üzem, ház és birtok az államé. Ezt az általános köztulajdon fogalmát nehéz megszokni. Bármennyire is tudjuk ezt a tényt, folytonosan elcsodálkozunk, amidőn újra és újra értesülünk erről. A csónakos, aki a kultúrpark mellett nyáron kölcsönzéssel foglalkozik, — állami alkalmazott és állami tulajdont kezel. A cukrász, aki a maszatos gyermekek örömét gyömöszöli formába, hasonló helyzetben van. Nézzen csak körül. Az itteni kiszolgáló kisasszonyok szintén közvetve az állam alkalmazottai. Tulajdonképeni kapcsolatban a tröszttel állanak, ami állami vállalkozás, illetőleg állami üzem. A meghatározás egyre megy. A lényeg a fontos. Ezek a lányok formaruhát kapnak, kicsi fizetést és esetleg központi ellátást. A sajtkereskedő épp úgy nem a sajátját árulja, miként a könyvkereskedő

sem dolgozik százalékos rendszer szerint. Mindenki egy foglalkozási központhoz, mint közvetlen vezetőséghez tartozik és feltétlenül alkalmazotti a minősége. Az orvosoknak és ügyvédeknek elvileg meg van engedve a szabad praxis, de ennek nincsen jelentősége, mivel mindenki ingyen kezelésre és jogi védelemre tarthat igényt. Igaz, hogy ami engem illet, nincs jó véleményem az orosz kórházokról. A múltkor egyik török diplomata rosszul lett és másnapra szabályszerűen meghalt. Tudom jól, mindenütt megeshet az ilyesmi, de bennem meg van az a furcsa meggyőződés, hogy ha ez a kellemetlenség esetleg Amerikában történik vele, akkor még ma is élne. Különben, ha már itt tartunk, a gyógyszertárakra sem bízhatjuk magunkat. Felszerelésük és ami a legszomorúbb, gyógyszereik a legveszedelmesebb hiányosságokban szenvednek. Az emberek azonban minden szenvedés és nélkülözés dacára egészségesebbek, mint Európában vagy Amerikában. A több mint harminc féle nemzetiség keveredése hozza létre ezeket az egészséges emberpéldányokat és ezeket a szépfogú, csinos nőket. A „férfiasodás” egy kicsit túlzott ugyan, de nálunk sem ijednek meg a nők a munkától. Ez a kétségtelen amerikai tempójú fejlődés, ami túlzottan tapasztalható, nem egészséges tünet és úgy hiszem, nem hozza meg teljes egészében a várt eredményeket. Az élet menetére jellemző és magát nagyon fogja érdekelni, hogy a legtöbb, különböző nemzetiségű, kicserélt kommunista nem, bírja ki az itteni viszonyokat és minden következményt vállalva, hazatörekszik. Ez ugyan nem sikerülhet nekik, de jellemző tünet és gondolkozni lehet rajta. Az oroszok erre a furcsaságra azt szokták mondaná, hogy az amerikai kommunista, Amerikában érezné jól magát.

Ebben a válaszban azután megtalálhatja egyúttal Moszkva külpolitikáját. A „benszülött” oroszoknak kétségkívül sokkal jobb a helyzetük. Különösen az „új” intelligens osztálynak. Bármennyire is csodálatos ez, de így van. A tanult és képzett embereknek az elhelyezkedése kitűnő. A tudósok nyugodtan dolgozhatnak, sőt nem ritkán sokkal nagyobb anyagi segélyben részesítik őket, mint nálunk. A repülők, az északi félgömb felfedezői, az új találmányok birtokosai, ideális boldogulási lehetőséget találnak Oroszországban. A sajnálatos csak az, hogy ugyanezt nem mondhatjuk a tömegekre. Az egyén nem válogathat. Kifejezheti ugyan óhaját, de ezt érthetőleg nem lehet mindig figyelembe venni. Mindenkire nyomasztóan hat a teljesen kritikátlan élet. Javaslatot tenni néha egyértelmű a szabotálással. Egy szegény embernek jobb ruhában megjelenni, egyértelmű a százféle gyanú megszületésével. Az emberek gyermekes apróságokért élnek. Egy jobb falat, egy melegebb ruha kielégíti őket. Ezt az egyéni kiskaliberűséget és szolgalelkűséget nem bírják ki az amerikai „elvtársak”. Viszont a második oldalon sok minden megzavar. Nincsen munkanélküliség és képzelheti milyen propaganda lehetőség ez ellenünk. Itt nincsen segély, mert itt van munka. Koldust, egész kivételesen láthat, de legfeljebb csak azért, mert magát külföldinek nézik. Inkább az idegentől kérnek. Paris és London nyomornegyedeinek rongyalakjait sehol sem fogja megtalálni Moszkvában. Mindenki nyomorúságosan öltözködik, de senkisémmé ronogyos. Aki dolgozik, már pedig mindenki dolgozhat, az legalább befödheti a testét. A mi üdvhadseregeink és jótékonyági intézeteink minden jószándékuk ellenére, megbuknak a nemtörődömség bezárkózottságán és a

szegény rongyosok nagy száma miatt. Oktalanul kezelik a tömegeket mindenütt. Itt alig kapnak valamit, de azzal a tudattal bújhatnak össze nyomorult tömeglakásaikban, hogy minden az övék. Nálunk pár tobzódó örült megbolondítja a különben kitűnően élőket és elkeseríti az aránylag igen kicsi számú nyomorgót. A nagy kibékülésen még nem ment keresztül a világ. Ma háború nélkül folytatják a világháborút és minden emberi érzés nélkül támadnak egymásra nemzetek, elvek, pártok és kereskedelmi érdekeltségek. Ne feledje el, hogy a föld egyhatede Oroszorszáé. Ez kétszer akkora mint Európa, majdnem háromszor nagyobb az Egyesült Államoknál. Negyvenszerese Franciaországnak és százhatvanszorosa Angliának. Ezt a birodalmat nem lehet többé kihagyni a politikai számításokból. Ezt a százhatvanötmillió embert, akik között sokan fanatikusan küzdenek, oda kell engedni a nemzetek asztalához. Szinte csodálatos az a heroikus lemondás, amivel a jobb holnapot akarják előkészíteni. Tizenhét év előtt az oroszok a mai napra készülődtek. Ma ugyancsak a szebb holnapot látják a szemek előtt, közben pedig dolgoznak olyan nekilendüléssel, hogy az imponáló. Ezekután ismerje ki magát ezen a furcsa földön. Itt nemcsak az oroszok nem mondhatnak kritikát, de én sem tudok magának váleményt adni. Nézzen szét, hallgasson meg mindenkit és akkor azzal az érzéssel tér majd haza, hogy „többet” tudna, ha otthon maradt volna.

Kedves amerikai barátom helyébe leültetek most egy volt kanadai magyar munkást. Tíz éve nem volt Magyarországon. Ebből hetet Kanadában dolgozott s amidőn ott elbocsátották, akkor jött Oroszországba. Fellelége és kilencéves kislánya van.

Három évvel ezelőtt még szívesen fogadtak Moszkvában — jegyzi meg önérzetesen, — sőt még ma is hívogatnak a többi gyárak, menjek hozzájuk dolgozni. Ennél fogva még ma is munkáshiány van és ha ilyen tempóban folytatják, még az is lesz sokáig. Eddig Stalingrádban és Nisnij Novgorodban dolgoztam, de most megpróbálom itten. Nyolcszáz rubel a fizetésem és meg tudok belőle élni. A gyermekem ingyen tanul, hiszen még az egyetemen sincs tandíj és a koszt sem kiserít el, mivel a feleségem főz. Igaz, hogy már két nyaralásról le kellett mondanom, mert a feleségem nem dolgozik, de legalább nem rontom el a gyomromat. Akinek ugyanis nincs állása, az nem mehet nyaralni. A férj jogán a feleséget semmilyen kedvezmény nem illeti meg. Így inkább itthon maradtam.

Milyen felszerelésük van a gyáraknak, — vetem közbe.

— Amerre csak jártam, mindenütt a legprimább gyárakat találtam.

Londonban voltam, amidőn a dokkok tele voltak orosz dumpingárukkal, de ez a kényszerű lépés, ma már nem szükséges. Már el vagyunk látva angol, amerikai, német és svájci gépekkel. A gépekből pedig a legjobbakat és a legújabb modelleket hozattuk meg.

Miért beszél úgy, mintha maga is orosz lenne — szakítom meg beszámolóját.

Kérem, én ugyan soha nem leszek orosz, de már felvettem a szovjet állampolgárságot, — amit ma már nem tehetnék meg. Jelenleg csak „érdemekért” adnak állampolgárságot és állást. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem megyek többé haza. Egy vasmunkásra min-

denütt szükség van és ha otthon munkát kapnék, azonnal hazamennék.

No de jöjjön a következő. Ez is magyar, nőtlen, száz rubellel kevesebb fizetése van, mint az előzőnek és hasonlóképen szakmunkás. Mintha összebeszéltek volna, éppen az ellenkezőjét mondja.

Kibirhatatlan. Öt éve vagyok itt, de már nem bírom tovább. Elsősorban nem bírok megélni a fizetésemből. Olyan vágyam van már egy rendes ruhára, hogy legközelebb lopni fogok egyet. Munkás vagyok uram és munkás voltam mindig, de folyton piszkot látni, folyton mosdatlanságot és elhanyagoltságot tapasztalni, őrjítő. Odahaza, ha kedvem szottyant, bementem a belvárosba és láttam jólöltözött embereket, ápolt nőket és hallgattam a vidám emberek kacagását. Ma, attól eltekintve, hogy tizennégy órát dolgozom naponta, nyomorgok. Öt éve nem ettem egy jóízű falatot és nem találok értelmét az életemnek. Kilátásom nincsen semmire, még béremelés esetén sem élhetnék jobban, hiszen a pénzzel tulajdonképpen nem tudok vásárolni olyasmit, amit szeretnék. Otthon mennyi nyáron aludtam padokon, mennyiszor jártam a vidéket, megtömve gyomromat jófajta szilvával, — ma visszavágyom azokat az időket. Néha ke-restem, néha lézengtem és néha sztrájkoltam. Ember voltam és volt akaratom. Itt errefelé nincsen sztrájk. Csak velünk lehetnek elégedetlenek, de mi nem szólhatunk semmit. Aki sztrájról még beszélni is merne, azt menten elintéznék. Úgy vágyom, már hazamenni, — egyszerűen nekiindulok a határnak, a biztos halálnak. De miért nem megy haza? — kérdeztem naivan.

Mert nem mehetek — csapott le rám olyan mérge-sen, mintha én lennék az oka keserves helyzetének. A

követségünk még engedne, de mint idevalósi nem mehetek.

Az előbb beszéltem egy magyar munkással, az azt mondta, hogy bármikor hazamehet.

Kérem, én négy évig azt gondoltam, hogy azt tehetem, amit akarok. Egészen addig hittem ezt, ameddig nem akartam tenni semmit. Amidőn el akartam menni, akkor láttam, hogy nem mozdulhatok. Akkor tapasztaltam, hogy a vélt szabadság egyenlő a legnagyobb rabszolgasággal.

Menjen azonban tovább asztalunktól ez a szerencsétlen lázongó. Pénzre nincsen szüksége, megvigasztalni sem tudom, adja át a helyét Katjerina Alexandrovnának, ennek a szép, fiatal orvostanhallgatónőnek.

Katjerina típusa a mai fiatal lányoknak. Egész lénye az önállóságról tesz tanúságot. Kalapot, sapkát nem visel, ruhája az egyszerűbbnél is egyszerűbb és felfogása izzig-vérig kommunista. Beszéljen most ő. Eleinte kissé zavarban van, mert sok furcsaságot meséltem neki. Elmondottam, hogy láttam egy klinikát, ahol az igazgató-főorvos olyan piszkos kézzel és olyan kétes színű kabátban fogadott, hogy az egyenesen kétségbeejtő. Lenin és Stalin képei, tetszetős szobrai, sajnos nem tették tisztábbá a főorvos urat. Történt pedig ez abban a klinikai pavillonban, amit az idegeneknek mutogattak. Én is beállottam érdeklődőnek és így volt szerencsém végigszenvedni egy órát. Nem tudom mit szóltak a szeretett angol és amerikai vendégek, amidőn megpillantották a mocskos főorvos urat, aki időnként érdektelen semmiségeket mondott oroszul, amiből senki sem értett egy szót sem. Negyedórás orosz magyarázat után egy álmoshangú hölgy, aki a tolmács szerepét játszotta, két

perc alatt lefordította a hosszú anyagot és utána ismét huzamosabb ideig módunk volt hallgatni a szép orosz nyelvet. Nézhettük egymást, figyelhettük az ápolónők főorvostól eltérő, furcsánható tiszta öltönyeit és megszámlálhattuk a terem kőköckáit. A két percek alatt azután megtudtuk, hogy az orvosnak öt napos hete van és legtöbbször nem dolgozik többet napi hat óránál. Természetesen inspekción idején több a munkája. Az orvosokra csábító magyarázat végeztével megmutatták azt az ablakot, ahol a betegnek jelentkezni kell és a másikat, ahol megkapja jogosító írásait. Az egész társaság ünnepélyesen, egyenkint odavonult a két ablakhoz és halálos komolysággal alaposan megszemlélte azokat. Az egész bolondság ördögien mulatságos lett volna, ha nem bosszankodom közben annyit. No, — de elég volt az idegenekből és elegen volt a főorvostól. Beszéljen most Katjerina Alexandrovna.

Katjerina rámmosolyog, (veszedelmesen csinos) bólint egyet, mintha önmagának helyeselné és elneveti magát.

Van magának arról fogalma, hogy mennyire ismerjük mi magukat?, — jegyzi meg, látható bosszankodással. — Nincsen egy érvük, nincsen egy gondolatuk, amdt ne tudnánk akár előre is. Túlságosan ismert a maguk logikája. A főorvos úr, az persze legyen elegáns és fehér köpönyege vakítsa el a látogatókat, ellenben a szegény betegek megpenészedhetnek a piszokban? Ugye maga is beismeri, hogy az ápolónők tiszták voltak? Nos, az sokkal fontosabb. Egy főorvos, aki nem gyógyít, hanem csupán hivatalnoki munkát végez, az lehet időlegesen piszkos is.

De kedves kisasszony . . .

Ne szakítson félbe — legyintett felém látható idegességgel, — tudom mit akar mondani. Mindegyik külföldi fejében egyforma dolgok motoszkálnak. A külsőségeket nézik és nem tekintenek a lényegre. Folytonosan visszatekintgetnek. Visszapislognak a múltba, amidőn romantikus, ál-jómódot találtak Oroszországban, amidőn egy kopekért két tojást adtak és fél rubeltől boldog volt a paraszt. Szárított hallal fűtötték a vonatokat és a vasúti állomások mellett nemcsak csaját lehetett kapni, illetőleg forró vizet, hanem majdnem ingyen kínálták a sonkák és kolbászok tömegét. Elkápráztatják magukat ezekkel a hamis, „jómód Srektől” és a régi nyomort elfelejtik. Elfelejtik az éhező százezreket és a szabadság nélkül sínylődő orosz milliőkat. Úgy tesznek, mintha Szibériáról nem hallottak volna eleget. Nem jut eszükbe, hogy a hercegek és kormányzók trojkája keresztül gázolt a járókelőkön és aki fel merte emelni szavát, nem lehetett biztos a maga és családja életében. Oh, maguk mindent elfelejtenek, csak a morzsányi jót kaparják elő. Nézzen meg bennünket. A fiatalság tökéletesen boldog, ingyen tanul, bármikor állást kaphat. A lányok teljesen egyenlők a fiúkkal, a házasság nem probléma. Levették rólunk az előítéletek nyűgét és megszüntették a „komplikált” orosz női lelket. Ilyen ma csak maguknál található. Megneveltek bennünket és ma százhatvanöt millió írni-olvasni tudó boldog ember él Oroszországban. Az orvosképzésünk van olyan jó, mint a maguké és minden dolgozó polgár ingyen kezelést kap. Látom, most maga mosolyog. Milyen gyógyítás lehet az — gondolja magában. Pedig ezzel a gyógyítással mindenki meg lehet elégedve. A patikáink talán még nin-

csenek ellátva kellően gyógyszerekkel, de ezen a hiányon is segítünk. Távol keleti helyekre gyakran már két nap alatt el tudtuk juttatni repülőgépeken a szükséges műszereket és gyógyszereket. A külföldi készítményeket hazaiakkal próbáljuk pótolni, a bonckéseket egymás kezéből szedjük ki, de végül mégis előrejutunk és boldogulni fogunk. A szülőknek nincsen gondjuk az otthon hagyott gyermekekre, az operáltakat ingyen küldjük üdülni és bátran állíthatom, hogy előttünk nincsen különbség ember és ember között.

Katjerina Alexandrovna — bólintottam feléje kis szünet után, köszönöm szavait. Nem fárasztom tovább. Én nem akarok most vitázni magával, inkább idehívom asztalunkhoz azt a százajkú, panaszkodó orosz, aki elejtett szavakban, pársoros írásokban, vagy hosszú, gondterhelt könyörgő levelekben szólt hozzám és aki nem: lát mindent olyan rózsás szemüvegen keresztül, mint ön. De nézze, már itt is vannak körülöttünk a panaszkodó lelkek, síró arcok, vonagló ajkak. Hallgassuk csak, mint mondanak ezek.

Katjerina Alexandrovna, — te vak vagy és ha nem is hazudsz tudatosan, de semmiképen sem mondasz igazat. Boldog ifjúságról beszélsz, pedig ez az ifjúság, ez a mosolygó fiatalság, csak szobrokon, plakátokon és újságlepedőkön látható. A valóságban nyoma sincsen. A mosolytalan birodalomnak a gyermekei, nem ismerik a boldog kacagást. Ti, a párthierarchia büvkőrében nem ismeritek a valódi életet.

Nem érzitek a folyton figyelő tekinteteket? Nem tapasztaljátok, hogy saját testvéretek képes elárulni egy pár szem lencséért, egy kicsinyke vállveregető biztonságért. Nem látjátok az organizáció hiányait, a kifí-

zethetőséggel való nem számolást. Ez a vak, számítási érzéketlenség akadályozza meg a gazdasági fejlődést és ennél fogva minden ingyenes túlóra, minden szenvedéstei nekilendülés dacára, csak alig mutatkoznak eredmények. Az Intourist Hotelek a rettenetes árak ellenére nem dolgoznak több haszonnal, mint egy kapitalista polgári vállalat. Sok a jószándékú ember, de a többség csak a maga hasznát akarja. Nem látod vájjon a fokozatos visszatáncolást a kapitalizmus allűrjeihez? A katoná és a hivatalnokosztály lett a nemesség, az előkelő, kiemelt kaszt. Közöttük indult el a szerzés módjának revidálása, a magántulajdon követelésének és kiépítésének reneszánsza. A főhivatalnokok milyen gyönyörű 10 emeletes bérházakban laknak. A börzét hiába zárták be és hiába csináltak Exportmúzeumot a helyén, üzleteket mégis csinálnak és nem engedik elszaladni a „nagy lehetőségeket”. A nagy, szent demokratikus elveket mindjobban áttöri a gyakorlat és ma már csak protekcióval foglalhatsz helyet az íróasztaloknál. Ajánlat, a párt mindenható kegye szükséges ruhához, élelemhez, sporthoz, külföldi kiküldetéshez. A sportot pedig csak szemfényvesztésnek csinálják. Otthon rongyosan, kint pompázva és doppingolva, hogy az orosz színeknek dicsőséget szerezzenek. Had lássa a világ a fejlett, állítólagos sportkultúráját. Nézzed meg a külföldre utazó csoportokat. Hajtják őket, mint a barmokat, senkivel nem szabad beszélniök. Az „elnyomott” külföldiek pedig, akik még nincsenek felszabadulva a „járom” alól, azok nálunk a legfényesebb hotelokban laknak, olyanokban, amilyenekbe orosz nem is telheti be a lábát. Szabadon utazhatnak és ott élhetnek, ahol akarnak. Ha ezeket küldik külföldre, senki nem figyeli őket és otthon nem bünte-

tik meg egy vigyázatlan szóért, egy meggondolatlan *tettért* Katierina Alexandrovna — te nem veszed észre, hogy nui kommunista oroszok mennyire félünk? Mennyire tetőtől talpig fel vagyunk fegverkezve? Félünk a „Mein Kampf-tól, Hitler balti politikájától, a lengyelektől és a japánoktól. Van fogalmad róla, mennyi pénzbe kerül a szibériai hadtestek állandó fegyverben-tartása, etetése és nyersanyaggal való ellátása? Hiába dolgozunk megfeszített izmokkal a jelen semmit sem ígér. Mindent a jövőtől kell megkapnunk. Nem látod milyen szomorú ez nekünk, akik emberi egoizmussal ma akarunk élni és nemcsak kizárólag az unokáinkért küzdünk? Nem látod mennyire titkolódzunk? Milyen különös pl. hogy nem vagyunk hajlandók alkalmazkodni az európai menetrendekhez. Találsz te vonatot mely külföldit nappal szállítana Negoreloje és Moszkva, vagy Leningrad és Moszkva között? Kérdem tőled máért? Miért kell titkolnunk, hogyan néz ki szegény Oroszország anyánk? Miért az a sok kendőzés és érthetetlen intézkedés, mely megfertőzi a levegőt?

Ugye Katierina Alexandrovna, most nem tudsz nekünk válaszolni, — nekünk honfitársaidnak. Mi más-ként és mást mondtunk neked. Ezekért „mi vagyunk a felelősek” és nem a külföld és hiábavaló ezért annyira mérgeled. Nem veszed észre, hogy eltűnt ebből az országból minden, mely az európai ember szemében az életet vonzóvá teszi? A mi rendszerünk alig ad enni, üzemszerűen szórakoztat és ezzel az életnek vége. A vörös lepel a halottak koporsóján megmutatja, hogy a vérpiros hév, egy emésztő láz tett bennünket a sírba.

Elmúlt a tömegkihallgatás, a tömeginterjú. Egyedül ülök most asztalomnál és nagyokat sóhajtozom magam elé. Ki ismerné ki magát ebben a furcsa világban?

Fizetek és kilépek az utcára. Ahogy elindulok elém ugrik egy gyerek és szuggesztív módon hadarja felém, — adj 50 kopeket.

Érdekesekek ezek a gyerekek, ezek a koldusok. Mindig meghatározzák az összeget. Nincs egy rubeled elvtárs? — hallom néha a hátam mögött.

Mennyi minden van ebben az orosz tegezésben. Bizalmaskodás az egyik, — gőgös lenézés a másik oldalon. Mindkettőre jó a tegezés. Két véglet, két helytelen ellentét.

Vorosilov

A tömeglélek megnyilatkozása érdekes. Hol reményt nyújtó, hol szomorú, azonban sohasem színtelen. Jó ideig figyeltem az általános hangulatot és beszélgettem minden rendű-rangú emberrel. Ebben a nagy popularításban érthetően vágyat éreztem, hogy a legnagyobb urak közelébe kerüljek és a Palazzo Veneziák, Buckingham Palace-ok bűvös légkörét élvezhessem. Sajnos ebben minden iparkodásom dacára, nem lehetett részem. Interjúról szó sem lehet. Egyszerű látogatás csak hetek után lehetséges, addig pedig az előzetes kihallgatások zaklatásában elmegy a kedvünk az egészségtől. Más utakat kellett keresni. Addig nem várhattam, míg egy hatalmas ünnepségen módomban lesz látni a vezető népbiztosokat, — meg azután így semmi érdekessége sincsen a dolognak. Kitűnő értesüléseim alapján azonban megtudtam, hogy egyik napon Vorosilov vidékre utazik katonai szemlére és ha történetesen „véletlenül” én is azon a vonaton utazom, akkor talán beszélhetek vele. A jelzett napon és időben útlevéllal, írással és természetesen jeggyel felfegyverkezve magjelentem a pályaudvaron és az elsők közé tartoztam, akik elfoglalták a helyüket. A perronon még semmi jel nem mutatta az előkelő vendég érkezését.

Talán addig, mint hűségesszépíkerhez illik, elmesélem, ki az orosz életben a hadügyi népbiztos.

Stalin után elsősorban ő jön. Ez a rangsor már eleve biztosítja az általános megbecsülést. Minden kirakatban ott látom szobrát és fényképét. Minduntalan emlegetik a nevét és amint kivettem, határozott szeretettel. Életrajzi és személyi adatokkal nem szándékozom megtönni beszámolómat, de meg kell említenem, hogy feltétlenül igen képzett katona. Egyike azoknak, akik a leglelkesebb módon iparkodnak tökéletesíteni a hadsereget és általános kérdésekben jótékonyan irányító tényezők.

Most azonban észreveszem, hogy a pályaudvari őrség percnként szaporodik és a mellettem lévő elsőosztályú kocsit észrevétlenül, de mégis kordonszerűen elállják. Benne van a levegőben az izgatott figyelem, és a szolgálati aggodalom rezgése. Az utasok érzékenyen búcsúzkodnak, egy francia immár tizedszer csókolja meg azt a hölgyet, aki kikísérte és útrakész ifjúkommunisták dala visszhangzik a gőzpöfékeléses csarnokban. Az Internacionálé halkuló dallamaira ismerek rá, amidőn egy ötvenfőnyi csoport kíséretében megjelenik az ajtóban Vorosilov. Az egész társaság jóformán egy sorban jön és középen, bőrkabátban, kirívóan alacsony termettel, vidám, kissé pufók arccal a hadügyi népbiztos lépked. Amidőn megáll a vágón lépcsőjénél, hirtelen hatalmas félkör veszi körül és megkezdődik a kézfogás. A társaság felével kezét fog és mindenkihez szól pár szót.

Elnézem, a benfentesek, a vezérkari tisztok arcát. Látom az asztalfölelhajlásakat, a tervezetéseket, a diplomáciai és kémjelentések feldolgozását, a hatalmas birodalom legnagyobb szervezetének, a hadseregnek irányítását. Ha a csodálatos tehetségű clairvoyantok ké-

peességével rendelkeznék, most lemásolhatnám az orosz katonai terveket.

Ebben az elegáns, jólöltözött társaságban, maga Vorosilov a legszürkébb személy. Már legalább is, a mi a külsejét illeti. Sok aggodalom, sok megbeszélés, sok terv fűződik etilhez, az alacsony kis emberkéhez. Első munkatársa Stalinnak. Az első, aki átnézi azokat a hatalmas számításokat, amelyek nemcsak a katonai, hanem a gazdasági ötéves tervezeteket tartalmazzák. Ő dobhatja el kegyetlenül a használhatatlannak ítélt katonai felszereléseket, ő mérsékelte le a japánokat szibériai hadseregével és az ő tervei aggasztják folytonosan és nem is alaptalanul a lengyeleket. Az ő ösztönzésére fekdtek rá annyira a repülőgépek gyártására (jelenleg 5000 darab hadigépük van) és ma már képesek elsőtétíteni az eget bombavetőkkel és vadászgépekkel.

Mit akar ezzel a nagy készülődéssel? — Úgy szeretném megkérdezni ezt a kis embertől. Kinek a számára készíti azokat a kegyetlen gyilkoló szerszámokat, amelyek tömegével fekszenek a lőportárakban?

Igaz, hogy nagyon veszedelmes lenne a kérdés. Talán azt felelné, hogy inkább én mondjam meg, miért van fegyverkezési lázban az egész világ és elsősorban Európa.

A gondolat diskurzusnak azonban vége, mert pár utolsó üdvözlő szó és lassan nekimozdulnak a hatalmas kocsik. Csak most veszem észre, hogy az utasok mind az én vagonomban szoronganak, hogy közelebb lássák a „nagy” jelenetet.

Ennek a túlságos érdeklődésnek tulajdonítom, hogy a rajtam kívül jelenlévő két újságíró, velem együtt lemondott a személyes beszélgetés lehetőségéről. Az oro-

szok, különösen a hivatalos élet cselekményeinél nem szeretik a feltűnést és jelen esetben már csak az általános érdeklődésre való tekintettel sem engedélyezték volna az interjút. Egy pillanatig legszívesebben leléptem volna a vonatról, Semmi célját nem láttam a további utazásnak. Egy feltűnően jóízű vacsora után azonban a másodosztályú kocsni puha kényelmével kibékített. Egyedül kaptam egy fülkét és az ízléses asztalilámpa fényénél késő éjjelig gondolkodhattam, sok furcsaságról, sok érthetelenségről, — a világról.

Másnap negyed kilenckor érkezünk meg a katonai szemle helyére, Szánalmasan nyomorúságos kis állomás előtt, hatalmas tömeg feketéllett. A vonaton az újságírókat kivéve még mindenki aludt, vagy legalábbis nem jelentkezett a folyosókon. Kupénk páholyszerű ablakából kényelmesen szemlélhettük a fogadtatást. Jelentés-tétel, három beszéd, Internacionálé, egetverő hurrázás. Vorosilovnak csillogott a szeme, hatalmas gesztusokkal szónokolt és a negyedórás fogadtatás után ünnepi hangulatban tűnt el a katonák véget nem érő sorai között.

Tanúja lehettem egy orosz eseménynek, melyről a lapok sokat írtak és amely kétségtelenül engem tett a legirigyeltebb egyénné a hotel eseményszomjas verekedői közt.

Ahol a páriákból embereket nevelnek

Amidőn tegnap a külügyi népbiztosságon figyelembe ajánlották a prostituáltak mentsvárait, nem gondoltam, hogy az oroszok ezzel az intézménnyel valóban szemébe kacaghatnak az ú. n. kultúremberiségnek, Annyi mindent hallottam a szabad szerelem káros és erkölcstelen hatásairól, hogy természetesnek vettem volna, ha Moszkvában a legvirágzóbb leánykereskedelmet találom. Alaposan tévedtem. Elsősorban a szabad szerelem egyáltalában nem jelent tulajdonképeni újdonságot. Kérdem ugyanis milyen világtájon, milyen államban nincs meg a lehetősége ennek a szemforgatással elítélt erkölcstelen életnek? A szükség és a pénzvágy mindenütt tálcán kínálja fel ezeket a lehetőségeket, akármilyen világtájon járjunk is. A különbség csupán annyi, hogy Oroszországban ez kifejezetten, mondhatnám „államilag megengedett”, míg a többi nemzetek „hivatalosan” elítélik.

Amennyire nyomott az általános politikai légkör, úgyszintén amiképen az egyéni boldogságnak nyomait sem találtam Moszkvában, annyira meglepetésként hatott, hogy a közerkölcsök sokkal jobbak, mint Nyugat fővárosaiban. A szerelmi kérdés, különben sem olyan fontos az orosz népnél. Előtte pl. ismeretlen az erotika,

ami pedig a túlkultúrált európai szemében elengedhetetlen feltétele a szerelmi életnek. Különösen észrevehető ez most, amidőn minden téren arra törekednek, hogy a nő és férfi közötti határvonalat a fizikai különbözőségig szorítsák le. Az orosz tömegeknek sem módjuk, sem kedvük nincsen, hogy flirtöljenek és könnyed udvarlással töltsék idejüket. Az élet általános szürkesége megöli a pajzán vágyakat és sokkal többet jelent ilyen helyzetben egy szeretettelteli kedves házastárs, aki a bizalmatlankodás légkörében az egyedüli személy, akivel őszintén, minden hátsó gondolat nélkül lehet csevegni. A házassági formalitás különben is minimális: és az iratok hosszas, költséges beszerzése egyáltalában nem szükséges a házassághoz. Nősülnek is a fiatalok és az orosz gyermekszaporulat második helyen áll a világon. A 165 millió jelenlegi oroszot bátran számíthatjuk holnap kerek összegben 200 milliónak. Azt pedig főlöszleges mondanom, hogy politikailag képzett, sőt „túlságosan képzett” lesz ez a 200 millió ember és nem tudom mit fog velük csinálni a betegesen széthúzó, igazságtalanságokat állandósító, életet „befagyasztó” Európa. Ne feledjük, hogy a hatalmas Amerika csak 120 millió lelket számlál és Anglia, Német és; Franciaország együttesen teszik ki Oroszország lakosságát. Azonfelül meggondolandó, hogy Oroszország legközelebbi pontja nincs messzebb tőlünk, mint a Német birodalom határa.

De hagyjuk most a kitéréseket. A házassági élet kétségtelenül új perspektívák előtt áll Oroszországban és számbavehetőleg nem ártott ennek a könnyű válás intézménye. Ma már ezt is ésszerűen megszigorították és a teljesen egyoldalú, percek alatt történő, egyszerű

értésítést kívánó válást megszüntették. Lassanként viszszatérnek, az élettől nem szentesített túlzott kilengésektől a normális aurea mediokritás vonalába. A házasságokat, — mint láttuk, sem a könnyű válási lehetőség, sem a szigorú szabályok nem ingatták meg. Sőt. A kényszernélküli állapot számunkra érthetetlenül, sokkal jobban összekovácsolta az embereket, mint az olasz válásnélküli szigorúság. Szeretettel nevelik gyermekeiket, hiszen a köznapí élet annyira egyformára szabályozott annyira rideg, hogy egyedül a családí kör pótolta a világ szeretetlenségét. A házasságon kívüli élet egyáltalában nem rejt magában különösebb előnyöket.

Bármennyire furcsán hangzik, anyagilag terhesebb a nőtlen ember élete, mint a házase. Ugyanis az asszony mindenképen szintén kereső fél és így „házassági terhekről” szó sem lehet. Ha ketten megszeretik egymást és össze akarnak költözni, ennek semmi akadálya. Viszont, ha ezt megteszik, miért ne házaseodjanak össze? A gyermekek között a törvény ugyan nem tesz különbséget, de mivel annyira könnyű a házaseodás és a válás, miért ne éljenek a kedvezményekkel. Így tehát könnyen magukra szedik Hymen láncait.

A válás, különösen legújában már nem megy ilyen simán. Nem csak az állam akadákoskodik, hanem a családí élet melegétől való megválás a legnagyobb fenyegetés. Egy „más” asszony kedvéért történő szakítás itt is megtörténik, de nem gyakrabban, mint bárhol. A barátnő fogalma pedig alig ismert. Egy férfi képtelen megérteni, hogy költsön valakire, amidőn annak hasonlóképen keresete van és esetleg történetesen kétszerannyi a fizetése, mint az övé. Így, ha szeretik egymást, mi sem természetesebb, mint a házaseg. Itt alig van-

nak szerelmi tragédiák, szegény pártában maradt lányok és öreg, morózus, akasztófahumora agglegények. A házasság könnyű, természetes és csak örömet ígér. Az apróságok nevelése serdülésük után nagyrészt az államot terheli és így a sok gyermek legfeljebb csak kedvezményeket jelent. Ma már horribile dictu megfenyíthetik a szülők gyermekeiket és így a családi élet majdnem ideális. Ebben a patriarchális hangulatban természetesen magától meg kellett szűnnie a prostitúciónak. Ezt a természetes és magától adódó tényrt azonban egy egészséges propagandára használták fel a moszkvaiak. Teljesen igazuk is van ebben.

A Profilaktórium, ez a több helyen megalakított intézmény hivatott megszüntetni az utca kivetettjeinek pária-életét.

Moszkva külső negyedében egy tökéletesen tiszta házban találtam meg az ú. n. Minta-Profilaktóriumot, az idegeneknek mutogatott nevelőotthont. Utcai összefogdosás, mosdatás, esetleges gyógykezelés és tanítás. Ezek azok a fokozatok, amelyeken keresztül mennek a lányok. Ha azután helyrebillentették lelki egyensúlyukat, testileg egészségessé tették őket, akkor képességük szerint oktatásban részesülnek. Egy táblázat szerint az innét elkerültek 52%-a gyárakban és üzemekben talált helyet és miként a statisztikák megállapítják ezek a legkiválóbb munkaerők. 19% irodai munkái végez, 12% a párt kebelében kapott beosztást és 17% olyan tehetségesnek bizonyult, hogy egyetemet végeztek velük és most mint tanárnők, orvosnők tanítanak és gyógyítanak. Az utca fertőjének nyomorékjai, mint a társadalom jötevői! Furcsa egy körforgás, az bizonyos. Ennek azonban be kellett egyszer következni, különösen Oroszor-

szágban, ahol ezen a téren a legrettenetesebb viszonyok uralkodtak.

A múlt hírhedt sárga billettjét sokan hordozták tarsolyukban és bár hivatalosan csak keveset tartottak így számon, számukat negyedmillióra becsülték. 1843. és 1917. a két nagy ellentétes dátum az oroszországi prostitúció történetében.

Lenin volt az utóbbinak az előkészítője. Nekünk szükségünk van minden asszonyra. Az asszonyokkal együtt fogunk győzni, — mondogatta.

Ma hét és félmillió nő dolgozik az iparban (a mezőgazdaságon kívül) és így nem volt nagy nehézség ezek között emberi sorsot biztosítani az elbukottaknak.

Teljesen megszüntetik az alapját a fertő képződésének. Munka van, férjhezmenési lehetőség szintén, így csak csábítás és fondorlatos munkakerülés lehet a célzat. Ez ugyan még ma sem hiányzik, de ilyenkor már könyörtelen a büntetés. A lapok gyakran kipellengérezik ezeket a bűnösöket. Öt év és vagyonek Kobzás a büntetés. Aki betegséget terjeszt, az három esztendő kap.

Ezek a mentő intézmények nagyszerűen megoldották feladatukat.

1928-ban még öt volt ebből Moszkvában és harminchárom a szovjetunióban. Ma már csak kettőnek ad Moszkva otthont és tizenhat van az egész országban. Ezzel szemben példának említik fel, hogy a népszövetségi adatok szerint egyedül Parisban huszonötezer prostituált él és hetvenkétezer a vidéken. Remélik és teljesen jogosan, hogy pár év múlva megszűnhetnek a Profilaktóriumok.

Az intézet fizetést is utal ki neveltjeinek, akikben ezáltal az önértetet és felelősségérzetet akarja kifejlesz-

teni. Igaz, hogy 120 rubel havi jövedelemből 85-öt azonnal visszavesznek élelmezésre, de legalább 35 rubel marad. Természetesen ebből ruházkodni lehetetlen, de legalább megbarátkoznak az egyéni pénzgazdálkodás problémájával.

Magyarázat közben végigvezettek az egész épületen és az oroszok szokásos természetességével minden helyiséget megmutattak, keveset törődve azzal, hogy odabent esetleg vannak és történetesen nem vártak látogatót. De az volt a fontos, hogy engem meggyőzzenek és amit láttam és hallottam az valóban megnyerte tetszésemet.

Jól megfigyeltem-e mindent, vagy csupán ámitás volt az egész, — nem tudom, de a logika nekik ad igazat.

Másfél esztendő a „rendbehozási” idő és már ezalatt is dolgoznak. Saját műhelyeikben olyan szemrevaló kötött holmikát készítettek, hogy ha lehetséges, — azonnal vettem volna egyet.

Mindenünnét emberi arcok tekintettek rám és az volt a csodálatos, egyben különös tapasztalatom, hogy a zárt intézetek lakói, sokkal boldogabbaknak látszóttak, mint a szabadon járó polgárok.

Minden hízelgésem dacára úgy hiszem ez volt legszomorúbb megállapításom.

Forradalmi múzeum

Mielőtt Moszkva környékének tanulmányozásába fognék, utolsó múzeumlátogatásként meg kell nézmem a Muzey Revoluziit. Egy kommunista párttitkárnő hívta fel rá a figyelmemet és hálás vagyok neki ezért. Amidőn már az utca nem tudott szórakoztatni, amidőn már mindennapos unalommal lézengtem a mindjobban szürkülő furcsaságok között, — akkor a Forradalmi Múzeum ismét újszerű élményt jelentett.

A látogatás reggelén hideg, tiszta idő csábított a sétára és az utcára érve sokáig élveztem azt a felelőtlen kóborlást, melyért annyira tudunk rajongani a világvárosokban. A fontos dolgokat már láttam és úgy ahogy mindennel megismerkedtem. Most talán engedélyezhettek magamnak édesen könnyű „bois de bolognei” sétákat.

Végigbaktattam a Kreml északnyugati, szinte végelmenérő fala mellett és sokáig bámultam a Leninkönyvtárat, mely milliónyi köteteivel, nemcsak belülről impozáns látvány. A Szépművészeti Múzeum még malterszagot áraszt és a hatalmas épületkomplekszum most olyan szánalmasan lapos ezen a hideg délelőttön. Gogolewskij boulevard didergő fái között azonban nemsokára a Kamaraszínház és az új Metro megálló tűnik elém.

Arbatskaja tér.

Ki gondolta volna ma húsz éve, hogy egykor Szokolnikitől Smolenskajaig földalatt fognak dübörögni a vasutak?

Nikitskij boulevard, Twerskoj boulevard. Részei a moszkvai „körútnak”. Milyen különös látni a méltóság-teljes régi épületeket, kisebb palotákat és közben fel-fedezni a járókelőkön a „más idöket”. Úgy gondoltam, hogv már otthonosan érzem magamat errefelé, már amennyire megszokhatunk egy idegen várost. De most látom, hogy ez lehetetlen. A kopottság, az erőszakolt, hirtelen emelt épületek hivalkodása folytonosan újult kontrasztot képez. Mindég megütödünk valamin és elfásulhatunk, — de soha nem szokhatjuk meg a mai Moszkvát.

Timiriasev és Puskin szobrai előtt sétálok el. Ön-kénytelenül számolgomat közben egy felhőkarcoló emeleteit, maíd balrafordulok az Ulica Gorkowon és a lük-tető forgalomból bemenekülöd egy csendes palotába. Éppen jókor érkeztem. Hatalmas követségi autóból két japán úr száll ki. akiket egy asszonyosság fogad és minden ceremónia nélkül kezükbe nyom két jegyet.

Sajnos én nem voltam ilyen szerencsés. Magam csupán az elmaradhatatlan sorbanállás után, jóideig bajlódva pénzeimmel, tudtam bejutni a forradalom emlékeinek csarnokába.

Beszámolni az itt látottakról részletesen lehetetlen.

Az adatok pontossága és tömege meglepő. A történelem folyamán minden forradalmi megmozdulás, ami vörös színezetet viselt, helyet kap a tágas termekben. Egyaránt találkozunk itt a francia revolúció alakjaival, a német és olasz megmozdulások vezetőivel.

Soha ennyi kitűnő Mussolini karikatúrát még nem

láttam. Hitler a „Nagy Ellenfél” hasonlóképpen nem hiányzik a falakról. Egyiket sem gúnyolják ki, — őh, távolról sem, hiszen a diplomáciai viszony ezt nem teszi lehetővé, de akinek szeme van, az láthat és olvashat olyant, hogy lúdbőrös lesz a háta. A forradalmi vörös megmozdulások kegyetlen vérbefojtásából olyan ízeltőt kapunk, hogy örülünk, ha másnapra megjön az étvágyunk. Levágott fejek, végtagok és felakasztott agitátorok ártatlan csemegének számítanak a többi fénykép mellett. Az adattömegben csak akkor tisztultak meg benyomásaim, amidőn a magyar részhez érkeztem.

A magyar forradalmi adalékokból most csak párat vetíték elénk.

Mária-Nosztrán hímezett kommunista nők zászlója Szamuely halotti maszkja, Kun Béla történelmi levelei. A forradalom megszületése. A köztársaság kikiáltása. Hatalmas fénykép a parlament lépcsőiről. Középen áll Károlyi Mihály, mellette Hock János. Háttérben nagy tömeg. Az arcokon megfakult fáradt lelkesültség.

Az idő misztikus száguldásának egyik történelmi mozzanata.

Egy másik keretezett rámából a képviselőház ülésterme tűnik elém. Idegen, számomra ismeretlen arcok tekintenek a lencsébe, bámulnak rám, néznek a múltból, — a jelenbe. A nemzet ismerős nagyságai, a mai parlament kialakult képe, a jobboldal-baloldal, itt felismerhetetlen.

Furcsa és szokatlan ebben a teremben minden kép, minden írás és minden rajz. Érzem, hogy ezekhez a magyar dolgokhoz több közöm van, mint az ázsiai vörös harcok emlékeihez. Töprengve mélyedek el minden apróság előtt és ha fázó lábak nem recsegtetnék mö-

göttem a padlót, úgy hinném egyedül vagyok a véres múlt fekete árnyaival. De jönnek a többiek, rábámulnak a magyar képekre és unott érdektelenséggel mennek tovább. Mussolini, Hitler az inkább, — de a kis Magyarország, számukra zavaros szerepével, legfeljebb csak egy átfutó pillantást érdemel. Számunkra egy korszak, másoknak, az időnek, az életnek, csak egy pillantás, csak egy buborék. A mai világvergődést is így fogják elintézni az unokáink. — „Európa és az Orosz Szovjet egyaránt autarkias világválságban küzdött abban az időben ...”

De hagyjuk a jövő történelmét. Sokkal fáradtabb vagyok, semhogy ki tudnám gúnyolni korunkat.

Ez a filozofáló nyugtalanság, melankolikus keserűség néha erőt vesz rajtam orosz földön. Már régen más események kergették múltba a Forradalmi Múzeum emlékeit, amidőn a magyar szoba alakjai még sok álmatlan éjszakát szereztek nekem.

Kezdtem közelebb jutni az orosz lélek megértéséhez. Talán azt mondhatnám, hogy kezdtem megszeretni a fájdalmas tépelődéseket, korunk és sorsom szomorúságát. Belekóstoltam a szomorgós fájdalom örömeibe. Megértettem az oroszok bús tekintetét. A szelíd félelem és a vad lobogás egyaránt érthetővé vált előttem. Ezek az emberek eltűzözva vállalják a világ „ellentétes” szerepeit. A nincstelen, elnyomott megalázottság, a vakmerő nekilázadás és a kegyetlen keleti parancsuralom típusai soraikból kerülnek ki. Többé-kevésbé ezek között válogathatnak. Az újfajta, nevelt nemzedék minden „amerikai” tulajdonsága dacára, atavisztikus visszacsúszásként az előbbi csoportokhoz vonzódik. Az orosz néplelket egy új politikai irány nem tudta azonnal meg-

változtatni. Az öt nyelven beszélő intelligencia pedig, mely Európa legkultúraltabb rétegéhez tartozott, — nincs többé.

Vagy elpusztult, vagy pedig szétszóródva a világban visszasírja a régi, hibás, bűnös, de mégis szelídebbnek és főleg szebbnek tartolt időket.

Íme mennyi mindent felkavar a lélekben a Forradalmi Múzeum kiállítási anyaga.

Forradalom pedig valóban van. Minden élmény, minden látvány, kivált egy szokatlan érzést, mely megköveteli a továbbgondolkodást. Ez a boncolgatás pedig eljuttat a világnézethez.

A most leírt gondolatfolyamat magyarázza meg, hogy mindenkinek feltétlenül csatlakozni kell a két hatalmas tábor egyikéhez. Vele, vagy ellene. Középuton nagyon keveset találtam. Ezek nem is lehettek őszinték.

Vagy dicsérték a szovjetet, vagy gyalázták. Melyik csoport a nagyobb, — az rejtély.

— Mit mondok én, — kérdezi talán most az olvasó?

Én nem tudok erre felelni, amiképen sok különféle kérdésre hasonlóképen némán rázom a fejemet. Nétn ismerem ki magamat. Talány ez a nép, talány ez a város, talány a mostani boldogtalan kor holnapi kimenetele.

Európaiak nem bírták ki, az kétségtelen, de vajjon kibírják-e az oroszok? Egyik azt mondja igen, a másik kézzel-lábbal tiltakozik.

Nem tudom, nem tudom. Mit higgyek el, mit vegyek ámitásnak, képtelen vagyok tisztán látni. Mindent megírok, mindent lefestek, őszinte iparkodok leírni

olyan mértékben, ahogyan egy emberi lélek csak őszinte lehet.

Nehéz ez az őszinteség. Nem Parisról kell egy könnyű hangulatképet festenem, nem Tunisz rejtelmes arab soukjait vagyok hivatva ismertetni, hanem egy új világot, új embereket és új világnézetet próbálok ecsegtelni.

Nehezek ezek a moszkvai sorok. Felelősségteljesek. Soha nem vagyok benne bizonyos megértik-e olvasóim a valóságot, tisztán látják-e a helyzetet.

Új *érzések*, új gondolatok, új megnyilatkozások.

Sokszor úgy vélem, hogy új szavakra, új kifejezésekre lenne szükségem ehhez a „más” világról szóló hűségesebb beszámolóhoz.

Mozaikdarabok

Ebben a fejezetben teregetem elő a legnehezebben szerzett anyagot. Ennek forrásáról nem tudok felvilágosítást adni. Ha okmányok kerültek a kezembe, melyeket sikerült sietve elolvasnom, akkor jegyzeteket készítettem róluk és most ezek alapján próbálok reprodukálni az eredeti szöveget. Túlhosszú magyarázatok helyett átveszem az idézett mondás, vagy jelentés egyéni ízét.

„Helyesnek találnánk, ha minden diplomáciai előzetes tájékozódás nélkül „összecsomagolnának” pár vonatra való anyagot (valamely állam kommunista rendbontói) és azt áttennék a határon, ismerve az itteni helyzetet valószínűnek tartjuk, hogy kényszerűségből nagy ünnepélyességgel fogadnák a „testvéreket” és bemutatnák nekik a „paradicsomot”. Pár hónap után, ha esetleg kifogásuk lenne a dolog ellen, úgy nem gördítenénk akadályokat, hogy a zsuppolt utasok visszatérjenek, így kettős célt érnének el. Egyrészt elvonnák a propagandaközpontnak a kedvét alap nélküli uszításoktól, másrészt ezek az utaztatott kommunisták feltétlenül kiábrándulva térnének haza. Ezt az ötletet felemlítettem tegnap.....-nek, aki nevetve jegyezte meg, hogy ná-

luk a távolság miatt a terv bizonyos fokig kivihetetlen, de megfontolás tárgyává teszi a dolgot.

— A külügyi államtitkár diplomáciai pojácáskodásnak nevezte ötletemet, bár különösen a közbiztonsági szervek részéről erős támogatásban részesítettek. — Ameddig képviselőik vannak a kamarában, addig nem lehet szó ilyen nagyszabású akciókról”.

„jegyezze meg magának, hogy innét az emberek vagy undorodva mennek haza, (amit őszintén szólva nem is csodálok), vagy pedig beleszédülnek a statisztikák tömkelegébe és elkábulnak a mézédés mosolygásoktól. Ez az utóbbi típus a legveszedelmesebb. Ez ott-hon cikkeket ír, előadásokat tart és egy hazug légkört teremt az itteni állapotokról. Mint mindenütt itt is a féltudósok a legveszedelmesebbek”.

E nyilatkozat után megnyugodva állapítottam meg. Rám, mint teljességgel tudatlanra nem vonatkozhatott a célzás.

„Hiábavaló a fáradtsága a kereseti viszonyok összehasonlítására. Minden államban különbözők a megélhetési lehetőségek és így nem fog találni egy normát, amihez megteheti az összehasonlítást. Amerikában, Franciaországban, Angliában a legszegényebb ember is (relatív) többet kap, mint a „jómódúak” a Szovjetunióban. A középeurópai kisállamokban a szegénység talán lehet olyan nagy, hogy 200 francia frank havi kereset az ígéret földjének látszik, — itt azonban egy számítási hiba van. Ezekben az államokban az új rendszerben egy csekély töredék jutna (esetleg) feljebb,

míg a nagy többséget valósággal nyomorba kellene dönteni. Az emberek boldogítását tehát nem a kommunista államformában kell keresni. Az oroszok belefoglak a világtörténelem legnagyobb kísérletébe. Eleinte pár embert kivéve (én azt sem hiszem) nem tudták mit akarnak. Őltek, raboltak és az emberi szadizmus kínt ordított az ég fölé. Most, hogy megcsendesedtek meg is változtak egyúttal. Ezekben a „konszolidált” időkben lázasan kezdik keresni a kommunista ideológiát, aminek tetszetősnek és rugalmasnak kell lennie, hogy a változásodhoz alkalmazható legyen. Azonfelül a külföld is mindjobban érdeklődik. Mit akartok tulajdonképen, — kérdezik tőlük folytonosan. Eddig pár gyáron kívül nem tudtatok alkotni semmit sem. Ami a világ minden államában természetes, az Oroszországban „nagy vívmány” és „hatalmas eredmény”. Az még nem jogosít fel optimizmusra, hogy egy darab kenyér és egy pohár víz mindenkinek jut. A németországi ellátási akciók luxuséletet biztosítanak a munkanélkülieknek, ahhoz képest, ahogyan itt a munkával ellátottak élnek. Az egész egy nyikorgó blöff csupán. Azért nyikorgó, mert kezdik meghallani az egész világon. Kétségtelen a haladás és ipari térfoglalás, de ezt kevesebb gyilkosság és kevesebb nyomorúsággal is el lehetett volna érni. Honnét tudja maga, hogy az orosz nép annyira siet? Neki megfelelők lettek volna az új alkotások 25 év múlva is. Azonfelül nem veszi számításba az emberi közösség követelményeit? Oroszország egyszerűen kiirtotta az „útjában álló” elemeket. Nem gondolja, hogy ezzel rettenetes bünt követt el? Az egyéni kesergést nem véve számításba, Oroszország mesterségesen kitenyészttette magában a mikrobákat és ahelyett, hogy nyugodtan

megvárná a kísérlet eredményei, mindnyájunkat meg akar fertőzni. *Mig be nem bizonyítja az egész világ előtt, hogy teóriája jó és helytálló addig enyhén szólva aljasság, amit művel.* Ha a leprások elszabadulnak a táborból.....”

„No jó, térjünk vissza a keresetekhez, ha mindenképen akarja. Ismétlem itt nem lehet megtámadhatatlan megalapításokat tenni. A burzsoá és proletár ma már idejét múlt fogalmak. Emberek vannak csupán, akik meg akarnak élni. Még hozzá jól akarnak élni. A rubelek „százai” nem tesznek különbséget az oroszok között, így elsősorban számolhatunk a nagy tömeggel, mely bátran állíthatom rosszabbul él, mint akár egy bulgáriai nyomorgó. A kisszámú, fejlődésben lévő „arisztokrácia” és nagykereskedő osztály pedig, (mert van ilyen is) egész nap azon töpreng, hogyan lehetne vagyონát és pozícióját biztosítani, nemcsak magának, hanem utódainak, anélkül, hogy a tömegek lázongának. Janus arccal folyik a játék. Lefelé parolázó „egyenlők vagyunk” álláspont, felfelé keserű rókaarcok és tanakodó fejkavarások. Miként ugráljunk vissza, amidőn ennyire előreszaladtunk?”

Törököt fogtunk, de nem ereszt.

„Mit mond? — Persze azok a közmondások. Itt azok is átalakultak. Oroszország közmondásait el kellett raktározni. A megváltozott világ érhetetlenné, vagy tilossá tette használatukat. Azonban ezek is kezdenek visszatérni.

Megállapításaim helyesek.

A világ elfogadta a kommunista államot, sőt a támadásokból egyenesen átcsaptak az udvarlásba. Azután féltékenykedtek. Tőle többet vásárol, mint tőlem!?

Nem vették észre, hogy kiszolgáltatják magukat a szovjetnek és saját iparuk alatt vágják a fát. Mit fog tenni Európa, ha a várható dömpingek felújulásával erőtlenné válik? Az első orosz és japán (erőszakolt) kivétel csak ízelítő volt és tapogatózó valutakeresés. A második tervszerű és kérlelhetetlen lesz, mint a hóhér. Akkor szánni fogják a gyors „elismeréseket”, a diplomáciai kapcsolatok kokettálás utáni felvételét. De akkor már késő lesz. Néha az a benyomásom, hogy talán, már is késő van. Anglia és Olaszország majdnem két táborra osztotta Európát és ezzel a szerencsétlen konfliktussal csak megerősítette Kelet terveit és Moszkva számításait. Gyorsan a megbéküléssel, ameddig lehet! Ne feledje el, hogy jobb megegyezni az ellenséggel, mint áldozatul esni neki.”

Azonban a fizetéseket nem tisztáztuk még.

„Nem is lehet. Különben várjon csak. Mennyi maguknál a munkás, a kispolgár és a jobb körök legalacsonyabb fizetése? 50—100-ig, 100—200-ig és végül 300 pengő körül? Mondja meg nekik Budapesten, hogy örüljenek, mert szovjet értelemben „túl vannak fizetve”. Inasát pedig, ha hazatér nyugtassa meg, hogy csak Moszkvában vannak igazán urak és szolgák.”

Ebben a számomra élménytjelentő beszélgetésben csak egy hiábavaló megjegyzés van. Nincsen inasom, akit megnyugtathatnék és ahogyan a szegénységgel való fanyar eljegyzésemet ismerem, nem is lesz sohasem, így más híjján magamat nyugtatom meg. Nem kell háborognom tehát, szegény emberek mindig voltak és ha a sejtelmem nem csal, lesznek is örökké.

„A propagandának kétféle marka van. Kezemben van pl. a „Sowjetunio 1935” című munka. Divatos nyersvászon kötése, színes fedőborítékja, bőséges pénz és „támogatott” ambíciót árul el. Szerzői Stalin, Molotow, Kaganowitsch, Ordshonikidse stb. Beszámolnak az eredményekről és a közbeszúrt megjegyzésekből megtudjuk, hogy milyen frenetikus tapssal honorálták a felszólalásokat.

Egy más alkalommal bent állottam egy teremben, ahol ifjúkommunisták hallgattak lelkesítő és felvilágosító előadásokat. Nyomorúságos ruhájuk, sápadt, sovány arcuk mély részvétet keltett bennem. Gyűlölettől villogott a szemük és a szenvedély láza táplálta őket. Régi, ma már „jégretett” teóriákat hangoztattak előttük és ők lázadoztak a szavak hatása alatt. Miért haragudtak, mit akartak, — talán maguk sem tudták.

Arannyal, könyvvel és szónoklatokkal folyik a propaganda.”

„Tudomány a CCCP-ben. Németül UdSSR. Magyarul kiírva: Szovjet-Szocialista Köztársaság Uniója. Chemiai intézetek, bakteriológiai telepek, akadémiák, mintaklinikák. Csodálatos munkateljesítményt produkáló tudományos „családi” körök. Úgy élnek ezek Oroszországban, mint az angolok a trópusokon. Külön világot készítenek maguknak. *Ez a világ pedig nem Oroszországnak a világa.*”

„A nemzetiségi öntudat lehetetlenség a kommunista államban. A német proletár közelebb fekszik az orosz szívéhez, mint az orosz burzsoá. Ebből a rendelkezésszerű elméletből egy szó sem igaz. Az orosz nacionalizmus nem halt meg, hanem a körülmények folytán háttérbe szorult. Most ismét bontogatja szárnyait és mindjobban zavarba hozza a szovjet vezetőit. Maguk sem tagadják meg hazájukat és a loyál is nyelvi szabadságot és oroszosítás szempontjából sokan hibának tartják. (Tudvalevően a Szovjetunió minden nemzete saját nyelvét használhatja, úgy hivatalos, mint magánéletében.) Ennek a rendelkezésnek rosszállása, az oroszoknak, mint kötelező nyelvnek leendő bevezetése sok mindenre választ ad. Az ilyen apró jelenségekből érdekes következtetéseket vonhatunk le.”

„A templomokban megható látványt nyújtanak az önfeledt imádkozók. Az Isten házában térdeplők között valóban Jézus sétál. A Megváltót érezzük magunk között és háttérben állanak az ördögök. Figyelik az ajtatóskodókat és feljegyzéseket készítenek róluk.”

„A templomokat elkerülik a hivatalos személyek. Eszük ágában sincsen spicliket küldeni a hívők későbbi számonkérése végett.”

„Architecture of the U. S. S. R. — az 1934—35-ös kiadványokban közölték a befejezett munkákat és a terveket. Megállapítható, hogy ezek komoly elgondolás alapjai voltak. Néha ugyan megcsonkítva, vagy leegyszerűsítve, de mégis megszülettek és az egész kul-

túremberiség örülhet annak az amerikaias tempónak, ami úgy látszik meghonosodik Oroszországban. Nagyon meg lennének elégedve a szlávokkal, de a viselkedésük kiismerhetetlen. A szívós reorganizáció, a céltudatos előretételezés közben Moszkvában még nem hátrózták el, jók lesznek-e vagy rosszak. Közel járnak mindkettőhöz és talán ennek tulajdonítható, — hogy gyakran ölelkeznek a gonosszal.”

Egy diplomata feleségének naplójából.

„Maurice Paleologuenak a „minta-nagykövet”-nek memoárjait olvasom és ilyenkor kétszeresen érzem azt a nagy szakadékot, mely a múlt és a jelen világot elválasztja. A világháború előtt akadálytalanul végig utazhattuk Európát útlevél nélkül, — Oroszország kivételével. A cár birodalma a bizalmatlanság, elnyomtatás és nehézkesség hazája volt. Mennyire együtt éreztem mindig azokkal az elszánt forradalmárokkal, akik otthagya az egyetem padjait vállaltak szenvedést, Szibériát és kínhalált, csak hogy megvalósíthassák a szabad, demokratikus Oroszországot. Magunkfajta ember el sem tudja képzelni azt a börtönlevegőt, azt a pincepenészt, mely itten tenyészett. A legnagyobb zsarnokság ülte kegyetlen orgiát, és boldogtalan volt elnyomó, elnyomott egyaránt. A Csarszkoje szelői palotában az egészségtelen elzárkozás, életet nem ismerő ideges légköre megfojtott minden életrevaló eszmét. Beteg, idegbajos, babonás emberek vezették az orosz népet és a vég nem lehetett kétséges. A tömegek a lélek boldog nyugalma nélkül tengették életüket és legjobban még a földbirtokosok jártak. Ők elvonulva a politika porondjáról, saját birodalmuknak majdnem korlátlan

urai voltak. Itt nevelték az orosz élet „túlkultúráltjait”, a nemesség tenyésztett mesternövényeit. Itt foly az a könnyű virágos élet, melyet a leírásokból jól ismerhetünk. Ehhez azonban a tömegeknek semmi közük nem volt. Azok szenvedtek és szentként tisztelték a fiatal anarchistaikat, nihilistákat, szocialistákat, — vagy tudja Isten, milyen néven szereplő hősöket. A mai politikai életből hiányzik ezeknek az elszánt ifjaknak a jótakaró lendülete. Vagy, ha uralomra kerül valaki, kormányhoz jut, akkor maga is beleesik elődei hibáiba? A régi vitában az egészségtelen elzárkózás életet nem ismerő. Ma ugyanígy van. A követség hazai személyzete ki nem állhatja Moszkvát és alig lehet itt tartani őket. Szobalányom folytonosan Paris után sóhajtozik és nem tud megbarátkozni az oroszokkal. Az oroszok barbárok, — mondja néha elkeseredetten.

Fiatal követségi titkárunk mégjobban szenved a Moszkvát. Teljesen magába roskadt és még a társaséletre is hasznavethetlenné vált. Magam nem érzem ezt a melancholiát, bár sokan mesélik, hogy aki megkapja, vagy beleőrül, vagy hazaszökik. Szép kilátások egy fiatal diplomata részére.

Leningrádtól nem vártam ennyit. Kifosztott, bepiskított, elhanyagolt állapotban is olyan, mint egy királynő. A pénz, a tervszerű fejlesztés és a diplomáciai központ megtette a hatását. Most sorvadásra van ítélve, de ha teljesen rendbehozzák, még visszakaphatja régi fényét. Moszkvának hihetetlenül megnövekedett a lakossága, Leningrádnak felére csökkent. Amidőn hajókirándulást tettem, meglepetve állapítottam meg, hogy a finn határ mennyire közel van.

Ez is szerepet játszott Moszkva fővárossá tételében. Istanbult hasonlóképen ezért hagyták sorsára és a kis Ankara központi fekvésével fővárossá lépett elő.

— Csodálatos, hogy mennyire megromlott az orosz konyha. Berlin és Paris orosz vendéglőiben olyan ízletes ételeket szolgáltak fel, hogy várakozással tekintettem a „hamisítatlan” hírességek elé. Itt pedig most nem találom meg ezeket a „finomságokat”. A forradalom úgylátszik hátrányára változtatta meg a világhíres orosz konyhát. A nagy, látogatott vendéglők szinte sportot űznek abból, hogy mindig friss csalódásokkal szolgáljanak a közönségnek. Füstölt szardíniájuk viszont kitűnő.

Anna Pawlownáról, Goncsarovról és Tolsztoj grófról beszélgettem tegnap egyik vendégünkkel. Grófnő, végigállta a nagy viharokat és most is nyugodtan él. Szinte érthetetlenül nem panaszkodott. Nem bántja senki és vagyona maradákaiból élete végéig megellhet. Hát ez is lehetséges? igaz, hogy férjem nem vette jó néven, hogy bejelentés nélkül fogadtam ezt az asszonyt.” Jelentkezett az itteni..... követségen egy volt hadifogoly. 1915-ben Moszkván szállították keresztül és valamelyik téren fél napot töltöttek. Akkor történt vele, hogy egy leány a járókelők közül odament hozzá és mielőtt az örök észrevették volna, egy arany keresztet nyomott a kezébe. Most kutatja azt a teret (a nevére nem emlékszik) és meg akarja találni a leányt is. Romantikus hajlamú úr lehet, bár úgy hallom, nagyon gazdag. A pénz megöli a költői lelkiületet. Egyet azonban kihagyott a számításaiból. Hiába hirdeti már tized-

szer ezt a történetet, leérve, hogy az ismeretlen ajándékozó jelentkezzen, — a fiatal 18 éves leány helyett csak egy 38 éves hölgy mehet el a megadott címre. Az idő és az élet feldúlja a legszebb álmokat is.”

„Futárral sajnos a nagyság és a súly miatt nem tudom elküldeni a nagyterjedelmű propaganda füzeteket, de amennyire lehet beszámolok róluk.

Huszonnégy darabot küldtek át a kulturális bizottságból és minden füzet műretek. Az orosz fotótechnikáról már írtam magánleveleket, de ezek minden képzeletet felülmúlnak. Az orosz vérben úgy látszik megvan az elrendezés művészete, mert a beállítások tökéletesek. A tömegek számára a fényképezés nagy nehézségekbe ütközik. Mindennek dacára fényképészeik világviszonylatban is elsőrangúak. Rólam mindenki tudja kifejezett „antipatiámat”, ezeket a lapokat forgatva azonban magam is gondolkodóba szoktam esni. Ha csak annyi valóság, ami a képeken van, már az is eredmény. Képesek mosolyra erőltetni az embereket és a reprodukciók tízezrei viszik szét a világba a virágzó, mosolygó boldogság képét.

U. S. S. R. im Bau, a füzetek címe. Egyikben Wladiwostok tárul a szemeink elé, a drágán megtartott ki-kötő. Általános panoráma, a főutca képe és berakodás a hajókra a főbb motívumok. Azután Komsomolsk következik gigantikus építkezéseivel. Hidroplánok karc-sú teste pihen a parton és a fürdőzők mosolyognak. Mosoly, mosoly mindenütt. Csodálatosan szuggesztív-hatásuk van ezeknek a képeknek. Lapozgatásuk köz-

ben olyan vágy támadt bennem — oda menni, — ahol tulajdonképpen vagyok. Ott élni, ahol rosszul érzem magamat. Az „Aleut” bálnahajó minden képzeletet felülmúló bálnazsákmányával dicsekszik szemeink előtt. Háttérben kezdődnek azok az erdőrengetegek, amelyek csak a távol Keleten ajándékozzák meg az emberiséget ősi patinájukkal. Ezek azok az erdők, ahol hetekig nem találkozunk emberrel. Kékróka-tenyészet, Nikolsk-Ussurijsk rizsföldeit boldogító csatorna, munkásfejek, traktoróriások, legelésző gulyák és zsidó vándor-színház teszik élénkké e számot. Egy másik füzet „Das Land wartet Kohle!” jelszóval vezeti be a képsorozatot. Az állam szemet vár és az állam szemet kap. Szemet, vasat és acélt. Acélkalapácsok, sínkészítő műhelyek és az új Kusbass. Még a falak is mosolyognak. Békés családi házak, kacagó gyermekek, rádiót, gramofont hallgató kedélyes férjek, olvasó asszonyok. Legalább azok, akik a képen vannak! Legalább addig, amíg a képen vannak! Stalinsk szabadnapja arról iparkodik meggyőzni, hogy ott mindenki táncol. Gyermekeküldők, tenispályák, billiard asztalok és kedély, amennyi csak kell.

A füzetek között azonban a tavalyelőtti „Tscheljuskin” szám a legpompásabb. A jégtörő hőseinek útját és hazatérését mutatja be. Die Heimkehr. Ott állnak a fagytól cserzett arcok és Stalin kezét fog mind-egyikkel. Kiteregethető háromoldalas csodálatos kép. Rajta van az egész Vörös-tér. Látjuk Lenin fénylő márványnyughelyét, bekukkanthatunk a Kreml falai mögé és végignézhethetjük a parádés felvonulást. Lindbergh ezredes newyorki bevonulása jut eszembe. Tömeg, hurrázás és szabályszerű autónégyszögek az utca kö-

zepén. Nizza februári napjai, a Promenade de Anglais konfettitömegei méltán irigykedhettek ezekben az órákban. Moszkva megmutatta, hogyan kell fogadni a szovjet-hősöket. Szeretett nagykövetünk különben azt mondta, hogy a tudományos expedíciónak semmi köze az államihoz, illetve fordítva, csupán a pénzbeli segítség volt kétségtelenül jelentős. Ez a pénzbőség azonban tisztára „kifelé” irányuló tüntetés akart lenni. Fent repül a levegőben az egyik óriásgép és nem messze tőle apró kísérő. Valamilyik politikai ügynökünk váltig azt állítja, hogy a kis gép pilótája ellenforradalmi érzületből tömegszerencsétlenséget és pánikot akart kelteni, amidőn szándékosan nekiment a másiknak. Ha nem számítja el a távolságot, úgy kivégezhette volna akár az egész diplomáciát. Szerencse, hogy akkor még az Azori szigetek fölött járt velem az U. S. A. President Roosevelt nevű gőzöse. A francia követségi tanácsos Monsieur... már nem bridgelne oly szenvedélyesen és leányát nem rajonghatnánk körül a követség estélyein. Betekintést kapunk azonban az expedíció életébe és Byrd kapitány délsarki filmje pereg le előttünk. A természet hasonlóan alkotta meg a két ellentétes pólust. Jégkockák, beásott élelmiszerraktárak, szántalpas óriás repülő gépek, kutyák, északi fény, Smolensk jégtörő és a happy end. A wladiwostoki pályaudvar, tömeg, ünneplés, Stalin arcképpel feldíszített mozdony, majd a moszkvai megérkezés. Ott áll a tömeg és ünnepel. Egy kisfiú összegyűri sapkáját és izgatottan ágaskodik. Az ünnepelek pedig tisztelegve hallgatják a Internacionálét. Mindenki sapkájához érinti kezét, csupán Stalin tartja hanyag hitleri pózban jobbját. Hátul pedig az örök tanú, — a Kreml. Az örök kíváncsian bámulnak lefelé

a lőréséken és a falak méltóságteljesebbek, mint valaha.

Mit írjak még? Egy hét múlva bál lesz nálunk és az oroszok törik magukat a meghívásért. Mit tagadjam, mi meg akkor mozgolódunk, amidőn ők rendeznek valamit és „nagy ismeretségekre” van kilátás. Az udvarlási és elhidegülési periódusok tehát kölcsönösen változnak. Ide érkezett különben Miss....., aki rajongója az orosz művészetnek. Soha még nem volt Oroszországban és most képzelheti tobzódását. A beküldött statisztikákra vonatkozóan...”

Leírtam már a Tretyakovszkaja Gallereját, de most Miss kedvéért talán még visszatérhetünk egy kissé a művészethez. Mint hallom, milliomosleány és müncheni tanulmányi éve alatt egy napra meglátogatta Budapestet is.

Milyen impressziókat szerzett a vörös birodalomban?

„Az itteni viszonyokról nincsen véleményem. Lehet, hogy ez az álláspontom mérhetetlen önzést mutat. Mi közöm nekem a politikához?! Egyszer Parisban találkoztam egy antifascistával. Annak, számomra értelmetlen vak gyűlölete megutáltatta velem a politikai kérdéseket.”

— Jól érzi magát idekint?

„Kitűnően. Az itteni élet érdekes. A mi szokásos égetett kotyvalékainkat ugyan nem bírom megszerezni semmi pénzért, de más meg tud vigasztalni ezért.

Van abban valami csúnya gyönyörűség, hogy a szegény ördögök között megvehetünk minden földi jót és minden földi szépet. A műkereskedések, melyek soha nem álmodott szépségeket rejtenek magukban erősen megfogyatkoztak néhány vásárlásom után. A vételi igazolvány alapján minden nehézség nélkül átengedik a műkincseket a határon és művészeti értékekre nincsen zárlat Oroszországban. Én azt hiszem, hogy még a múzeumok faláról is le tudnám akasztani a képeket. Az oroszok jó fiúk és nem olyan vadak, mint ahogyan őket egyesek beállítják. A művészetük pedig egyenesen rabul ejt. Lássá azt a füzetkét az asztalomon?! A Woks (a külföldi kapcsolatok részére létesült kulturális bizottság) kiadványa.

Olvassa csak a bevezető szavakat. — Dieser Sammelband hat sich das Ziel gesetzt, die Entwicklung der bildenden Kunst in der Sowjetunion und ihren Stand heute, in der Epoche der sozialistischen Rekonstruktion, mit möglicher Vollständigkeit aufzuzeigen. Im Verlauf der letzten zehn Jahre . . .

Nézze ezeket az alkotásokat. Majdnem valamennyit eredetiben láttam. Nézze Narodna Stalinját. Ezeket az új vonalakat, melyeket egyetlen Stalin fényképen sem fedez fel. Ugyanaz a kép és mégis más. Festmény „Dorian Gray arcképe” mélységével, mondhatnám „nyílt” miszticizmusával. Azután tekintse meg Leniii szónoklatát a vörös katonákhoz. Távolokat fedez fel raj-a és kedve lenne belesétálni a képbe.

Tatlin „Kiválasztott anyag”-a látom a szemén, hogy nem tetszik. Ha maga még mindég a naturalizmusnál tart, akkor Radtschenko „Konstrukció”-ját meg sem mutatom. Hogy tetszik különben „Lenin a telegráf

mellett című képe, vagy Samochwalow színekben tobzódó műremekei? Mit szól Antonow „Szerelméhez” és Bogorodski „Matrózaihoz”? Ezeken már azt láthatja amit a szeme diktál. Itt már nem szükséges a „kiegészítő” fantázia. Itt már meg vagyunk fosztva az elgondolások magyarázásaitól. Vessen egy pillantást azután Andrejew Lenin szobrára. Tökéletes műremek. Az előrehajlás könnyed érzékeltetése és a mosoly, mely az arcon ül!

Gőzkazán előtt, Futballisták, Kínai törzs, Kakas a reggelen, Pugatschews fejszobra hasonlóan felejthetetlen alkotások.

A grafika ugyancsak erős, a karikatúra ellenben ízléstelen.

Szegény Koltshakot hogyan ábrázolják. Trónon ül, kezében pezsgősüveget szorongat, mellette katona tiszteleg és előtte kenyérrel és arannyal hódolnak. Mindezt a „Fertelmet” pedig megáldja a pópa. Piskarew Anna Karenina illusztrációja ellenben kedvencem. Az megbékít az ilyen „kilengések” után.

Íme tehát az oroszok nagyon tehetségesek, bár állíthatom, hogy nem számarányuknak megfelelően. Sokkal kisebb nemzetek többet tudnak alkotni, mint ők, ha talán nem is ennyire egyéni munkát.

Tudom, most magát az érdekli, hogy miképen vélekedem az orosz művészképzésről.

Sehogyan.

Nem ismerem annyira és talán nincs is művész „képzés”. Ha szabókból és traktorkezelőkből nőnek ki az „őstehetségek”, akkor művészi kirobbanás esete forog fenn és nincs szó tanításról, vagy nevelésről. A mezei virágokat gondosan megvizsgálják, a szépeket

kiválogatják és jobb talajba ültetik. Ez minden, amit tesznek és a reményt nyújtó kezdőket még nem babérozják fel. Ha csak tanítás folytán bontakozna ki valakinek a képessége, úgy annak nincsen sok reménye, hogy a sors ezzel a kegyel ajándékozza meg”.

„Nemcsak művészi téren, hanem a mindennapi életben is tapasztalhatjuk, hogy az előrejutás, nem az emberek képességeitől függ. A pártrendszer és a hivatalnoki despoták könnyen elnyomják a névtelen törekvőket és ha az egyén csak tehetségére és szorgalmára támaszkodva indul neki az életnek, akkor majdnem bizonyosan kudarcot vall. A kommunizmus nem tudta megváltoztatni az emberi természetet és nem tudta kirtani a kegyért való hízelkedést. A szabadság, egyenlőség, testvériség place de la republicuei gyönyörű igéi nem valósultak meg az orosz birodalomban. A kapitalizmus minden hibája mellett is könnyebben nyújt boldogulásra lehetőséget, mint a csődöt vallott szovjetrendszer.”.

Ezek a kritikák talán fényt vetnek az általam sötétben hagyott kérdésekre és hozzásegítenek a véleményalkotáshoz.

Moszkva környéke, Stalin.

— Ma autókirándulást tettem Moszkva környékére.

Húsz perc alatt kint voltunk a városból és meglepetésemre tükörsima aszfalton robogtunk tovább.

Meglehetősen nagy az országúti forgalom. Túlnyomórészt teherautók közlekednek és olyan nagy sürgés-forgás van errefelé, hogy alig akarom elhinni, hogy ez a kép mindennapos.

Másfél óra múlva már kilencven kilométernyire vagyunk Moszkvától.

Leszállunk.

Elhagyatott mezei ösvényen indulunk neki egy orosz falunak. Nemsokára feltűnik egy kisebbfajta fából épült villa, melyben nyáron egy helyettes népbiztos lakott. Jobbra tőlünk a Moszkva folyó, balra nem messze a falu. Az ég hidegen, de barátságosan mosolyog. Távolabb csodálkozásomra teheneket terelnek és a havas föld szaga elfeledteti velem, hogy idegen vidéken vagyok. A természet csodálatosképen nem respektálja az emberiség határait és a föld, patinás demokratizmusával lemosolyog bennünket. Ezen a csendes falumelletti délelőttön nem volt sem kommunizmus, sem cári uralom. Békés vidéket találtam, mély látszólag nem vett tudomást a nagy változásokról.

Elnézve a tájat nyári képet festett le előttem kísé-
röm. Itt a folyóparton, — mutatott lefelé a töltésről, —
szokott fürödni a falubeli népség. Az asszonyok gyak-
ran elfelejtik felvenni fürdőruhájukat, de ezen csak mi
idegenek szoktunk csodálkozni. A tulsó parton is szok-
tak fürödni, de azt a területet katonaság őrzi. Katonák
és azok családtagjai fürdenek ottan és majdnem tel-
jesen elkülönítve élnek, nyaralnak a polgári emberektől.
A falu szélén virágokkal díszített faházakat láthatna
augusztusban, melyekben sok moszkvai nyaraló akad.

Mennyit fizetnek ezekért a szobákért és általában
hogyan lehet erre felé nyaralni?

A kérdés egyszerű. A szabadságidő alatt kijön a
nyaraló és bár csak mozaikszerűen megtúrt a magán-
tulajdon, a paraszt házából mégis kiadhat részére egy
szobát. A háziak ilyenkor rendszerint a csűrbe vonul-
nak ki.

A vendég érthetetlenül sokat, néha még 500 rubelt,
tehát 100 pengőt is hajlandó fizetni, két vagy három
hónapra. Igaz, hogy ezek a „bökezűek” rendszerint
külföldiek. Kijönnek ide, nézik az eget, fürdenek és
iparkodnak elfelejteni Moszkva szürke, uniformizált
képét.

Most azonban a kedves vidék csak álmodik a
nyárról és a legszegényebb viskó is vígan eregeti ké-
ményéből a füstöt.

Menjünk azonban tovább. Látogassunk meg egy
tipikus parasztházat. Veranda, előszoba, szoba és egy
szerszámajta alkotják ezt. A szobát nyáron egy német
úr bérelte 350 rubelért. Most a ház asszonya lakik
benne 4 éves apróságával. A férje „jelenleg” nincsen

idehaza. Már harmadik éve, hogy elvitték és azóta semmi hírt nem kapott róla.

— Valami összeesküvő volt talán, vagy haragudott, amiért elvették a földjét?

Oh nem.

Földhözragadt paraszt volt világéletében, de egyszer azt mondotta, hogy ő másként kezelné a határbeli földeket. Jobban és kevesebb munkával. Másnap érte jöttek és most úgylátszik szabadalmaztatják vele az újfajta metódust.

Belenéztem az asszony paraszti szemébe. Hát nem bánkódik a férje után, – kérdeztem tőle.

Rámnéz, kísérőimre tekint és felébred benne a félelem. Nem mer válaszolni, csak a szobában lévő, még megmentett ikon felé pislog. Szegény asszonynak ártatlan érdeklődésem alaposan meleg percekert szerzett.

De hogy állunk a földekkel? Minden a kollektív birtokhoz tartozik? Ott egy tehén, ki mondhatja azt tulajdonának?

A legnagyobb meglepetéssel hallom, hogy van földbirtok és van magán tehén is. (Talán az összes termelőterületek 10 százaléka van magánkézben.) A „földbirtok” azonban jelen esetben nem nagyobb, mint egy vasúti bakter zöldségkertje és a tehén helyett „inkább” kecske képezi a magántulajdont. De erre a kis területre sem jut elég ideje a parasztnak, mert egész nap a farmon kell dolgoznia. Az élelmiszermennyiség nem nagyobb a létminimumnál és folytonosan rekordtermést erőszakolnak a vezetőik.

Minden faluban van egy kultúrház és itt rádión és könyveken kívül propagandabeszédeket hallgathat a fiatalság. Jó darabig rejtély volt előttem, miért lóg fe-

hér zászló éppen a kultúrház fölött, — amidőn rájöttem az egyszerű magyarázatra. A gyenge minőségű, rosszul festett vörös zászlót kifehéřítette az eső, a nap, a hó és most fehér lobogó alatt hallgatják Lenin tanait.

Csak nehogy egyszer még baj legyen belőle.

A falu különben nyáron poros, tavasszal-ősszel reménytelenül sáros és télen havas, mint az alpesek lejtője. Ilyenkor népesebb a Kultúrház és a fagyoskodó emberek idejönnek melegedni. A nagy kultúrprogram szerint minden falunak módjában lesz gyönyörkődni a színművészeiben és a mozielőadásokban, de ezen a kis helyen még nem hallottak erről. Élnek az emberek és a léten kívül nem is kapnak többet az élettől. Vidám népmulatságokról már nem tudnak felvilágosítást adni. Igaz, hogy az orosz paraszt azelőtt sem élt túlságosan vidáman. Pénz, mint hallom akkor sem volt, de élelmszerben legalább sohasem volt hiány.

Mégegyszer körülnézek ezen a szemnek annyira békés vidéken. Olyan fájdalmas kontraszt, hogy az emberek lelkében nem találtam ennek a békének semmi nyomát. Béke vagy háborgás, megnyugvás, vagy parázsló forrongás, nem tudom melyik van itt a lelkekben. Egy azonban bizonyos, — boldogság az nincsen. A mesék kék madara úgy látszik fázik Oroszországban és ezért kerül el ezt a vidéket hosszú évszázadok óta.

Menjünk azonban tovább. Autónk ott áll a havon és az elkényeztetett benzinszörnyeteg már türelmetlenkedik. Varázslatos számok vannak rajta és csillagos zászlócska díszíti hűtőjét. Ez biztosította a vidéki kirándulást és ez garantálja az elkövetkezendőket.

Ismét a pompás úton száguldunk visszafelé, hogy Moszkva határában irányt változtatva, meglátogassuk

a hatalom gyújtópontját. Egy pillanatra még megállunk azon a helyen, ahonnét Napoleon szemlélte az égő Moszkvát, majd elindulunk azon az úton, melyen többé nem szabad megállani. Valóban ezen az újonnan készült feltűnően széles útvonalon tilos a megállás. Ha valami defekt éri a kocsikat, az ötven lépésnyire körülálló rendőrök odasietnek és addig nem mozdulnak el, míg az autó ismét el nem indul. Ilyen jó és széles úttal még Olasz- és Franciaország sem dicsekedhet. Igaz, — ebből nagyon kevés van Oroszországban is.

— Kihez vezet ez az út és miért van ennyi rendőr az útszélen?

Erre a kérdésre, kis kerülővel fogok válaszolni. — Kicsoda Stalin, — úgyhiszem azt minden olvasóm tudja. Hivatalos helyzete azonban nem ad helyes képei az ő személyiségéről. Diktátor mondaná egy idegen. Tévedés, — javítaná ki egy orosz. Stalin elvtárs csak a pártnak a főtitkára. Semmivel sem több. Ezt a „sem-mivel sem többet” azonban senkinek sem sikerül elhinni. A Lenin és Stalin szobrok, arcképek, plakátok olyan garmadája található az utcákon és hivatalokban, hogy az mindjárt kétségessé teszi az egyszerű főtitkár főtitkári minőségét. Mussolini és Hitler ismeretlen személyek hazájukban Stalin alakjához képest. Itt minden az ő személyét vetíti elénk. Hivatal, magánépület, építkezés, színház és mozi ezer pózban ismerteti meg velünk. Este a moszkvai kivilágításban házak tetejéről világít felém az arca és a könyvek első oldalát neki szentelik. A Metro márványtermeiben folytonosan eléinktűnik hatalmas alakja, amint különböző szovjet-nagyságokkal mosolyogva lépdél, vagy valami jellegzetes szónoki mozdulatot tesz. Nagy bajusza, erősvo-

nalú arca, megkülönbözteti mindenkitől. Egyszerű ruhát, sima köpönyeget visel és életmódját hasonlóan igénytelennek mondják. Nem elnök, nem vezér, nem uniformisokban pompázó nagyság és mégis az ő neve lebeg ma Oroszország felett. Egyesek szerint zsarnok, aki könyörtelenül eltávolította ellenfeleit. Már Lenin, aki pedig szerette őt, figyelmeztette a többieket. Vigyázatok rá, ez az ember veszedelmes. Nagy akarata van, olyan mint az acél. — Stalin. — Mások szerint csak a véletlen szerencsefia, akit kiváló szervezőképessége tart a magasban. Kinek van igaza, nem tudom. Folytonosan látom magam körül és állandóan az ő szavait olvasom. Dacára elvonult életének minden fény középpontjában ő áll. Dacára főtitkári helyzetének mindent ő határoz meg és mindent ő irányít. Diplomátákkal gögösen nem érintkezik, gyakran a legfényesebb fogadásokon nem jelenik meg, azonban Bemard Schawal elbeszélgetett és a „nagy ágyúkat”, így Lavalt és Edent kitüntető szívélyességgel fogadta. Bármennyire egyszerű, de mégis arisztokratikus egyéniség. Nem áll szóba akárkivel. Könnyebb az északi sarkon strandfürdőt berendezni, mint tőle pársoros interjút kapni. Modora különben végtelenül kedves, bár egyéni kegyetlenségéről is suttognak. Mindenki az ő szemrebbenésétől retteg és mindenki előtte hajtja meg egyéni dicsőségének zászlaját. A Cseljuszkin jégtörő diadalmas résztvevői, éppen úgy előtte tisztelegtek, mint a repülőbravúrok hősei. Hogy valóban szeretik-e, azt nehéz eldönteni és ehhez már politikai helyzetképet kellene adnom. A Vörös téren való ünnepi felvonulásokon száz-ezer ember őt éljenzi és az égen, repülők százai mesteri összetanultsággal úgy röppennek el a fejünk felett, hogy

a tömeg a lenyűgöző látvány megbabonázásával olvas-hassa el a berregő nevet: Stalin. Télen a Kremlben lakik, hová még a diplomáciai kar is csak egyhetes bejelentés után jut, mikor is felírják az autó számát, a bentülők neveit stb. Nyáron Moszkva melletti nyaralójában pihen. Ide iparkodunk most. Pár napja állítólag megint kint van.

Azon az úton haladunk, amin ő szokott száguldozni, körülveve számtalan hasonló autóval és ilyenkor senki nem tudja melyikben ül a „főtitkár” úr. Valahányszor belenéztem a körülöttem kavargó ezernyi fényképbe mindég sikerült felfedeznem benne sok meleg, emberséges vonást, amit több európai író megtagad tőle. Én fogadalmamhoz híven csak azt írom, amit láttam és hallottam és ezek alapján minden despotizmusa ellenére szimpatikusán hatott. Kelet mindég megkövetelte az erős központi uralmat és azt hiszem, nem vitás, hogy az Európai-Oroszország csak földrajzilag tartozott hozzánk, lelkileg soha. Az önkényuralom tehát itt nem lehet újság. Ezt nem róhatjuk fel neki hibának. Emberileg mindent megtesz a haladásért, a megélhetési viszonyok javulásáért és úgy hiszem a mai világban ez a legnagyobb dicséret.

Autónk közben megközelítette azt a hatalmas, szépséges erdőséget, melynek közepében lakik 165 millió ember cárja. Mert cár ő, tekintve korlátlan hatalmát. Nemrég vesztette el feleségét, aki most egy Moszkva rrüllétti gyönyörű kolostorban nyugszik. (Egy informátorom szerint saját kezével ölte meg. Az asszony fegyvert emelt rá és akkor Stalin „önvédelemből”, végzett vele. Egy tény, — senki nem tudja megmondani hogyan, mikép halt meg a felesége.)

Egyetlen gyermeke van. Egy fiú. Egy fiú, aki beteg, egy büszkeség, aki nem tud és soha nem fog tudni járni. Pontosan senki nem tudja mi baja, de sokan azt mondják, hogy „cárevics féle” betegségben szenved. Karon viszik, minden szellő megárt neki és hiányzik egy Rasputin, aki meggyógyítsa. — Rasputin pótlására egyik bécsi professzort hívták meg napi ezer sillinget és fejedelmi ellátást ígérve számára, de a nagyhirű orvos nem jött el. Tekintve, hogy a professzornak csupán elvi kifogásai voltak, makacssága nem helyeselhető.

— De most befordultunk az erdei útra. Eddig még bármilyen autó haladhatott velünk, bár mint említettem megállania nem volt szabad, innét azonban semmiféle köznapni élőlény nem mehet tovább. — Lassítunk az őrtálló rendőr előtt és bekanyarodunk az elzárt területre. A rendőrköpeny megmozdul, plajbász kerül elő és gondosan feljegyzik az autónk számát, a szabad mozgást biztosító diplomáciai jelvénnel és nagyhatalmi lobo-góval együtt.

Bent az erdei úton senki nem jár, pedig innét még fél óra utunk végcélja. A hideg, szokatlan köd úglát-szik meggondolta magát, mert kisüt a nap és egy árva madarat sikerül felfedeznem a kopár ágakon. Nemso-kára feltűnik a várszerűen körülbástyázott hatalmas kastély. Tornyában éjjel-nappal katona figyeli a vidéket és ügyel gazdájának nyugalma. Annyira ügyel-nek, hogy egy közeli vasútvonalat éppen a közelség miatt üzemén kívül helyeztek. A falak reménytelenül magasak és így csak apró részleteket tudunk ellesni a kastély egyszerű vonalaiból. Egyik, kapuja tárva nyitva áll és olyan kedvem lenne most besétálni rajta. Látszó-

lagos elhagyatottsága azonban nem jelenti, hogy az első lépésnél nem állítaná meg.

Kiszállunk az autóból és a szeszélyes idő jóvoltából havazás közben sétálunk tovább. — Csend van. Ez a patakokkal tarkított, dombos erdővidék Salzkammergut benyomását kelti. Kristálytisza a levegő és a havazás mindjobban nekibátorodik.

Kis szemlélődő séta után ismét bebújunk az autóba és innét figyeljük tovább a kastélyt és a vidéket. Nem szólunk egy szót sem, de majdnem hallani lehet gondolatainkat. A sors, a történelem színesen forgó kereke, emberek, elvek és táviratok egyaránt megfordulnak a lelkünkben. Ülünk, gondolkodunk, miközben a hólé lassan telesírja ablakunkat. Fehéredik körülöttünk a világ és az ég ajándékai betakarják a föld feketeségét.

Búcsú

Utoljára sétálok az ismert és mit tagadjam, — megszeretett moszkvai utcákon és utoljára nézem meg azokat, amiket le akarok fényképezni a legjobb lencsével a szememmel. Mindenki tüntetően kedves volt hozzám. A pincéreken és kiszolgáló személyzetén kívül mindenkit határtalan udvariasnak találtam és valóban megtettek mindent, hogy jól érezzem magamat. Nem rajtuk múlt, hogy ez nem sikerült. A gyomrom állandóan lehangolt és szerencsétlen forradalmi állapota csak akkor csendesedett, amidőn otthagytam a szállodák 20 pengős ételeit és papírrubelért kenyeret, sajtot vagy hasonlót vásároltam. A lazacok, gyanús illatú disznóhúsok és mérgesreecetezett saláták ellenségeimmé váltak. A szárnyasok ehetetlenül kemények voltak, a tésztákat egészen bizonyos, hogy nem sütötték vajjal.

Ezek azonban csupán mellékesnek tartott, de sokszor fő problémává előlépett kérdések voltak. Pár boszszantó hotel-tapasztalat nem méltó egy általános vélemény megalkotásához. — Az emberek százalmas egyformasága és nyomorúsága, az élet színtelisége azonban, már komolyabb tényezői voltak a megszületett kritikának. Annak a parasztasszonynak a férje nem ment ki a fejemből. A többi eltűnésekről csak hallo másból értesültem, a falhozállításokat nem vettem túl-

ságosan komolyan, a kényszermunkákat, a túlórázásokat sem tartottam tragikusnak. De itt szemem előtt mutattak egy példát. Egy embert elvittek és nem jött vissza többé. — Azután folytonosan hallanom kellett, amint nagy titokban a fülembesúgták. Uram, itt nem mosolyoghatok, itt nem élhetek bátran, mert bármelyik pillanatban értemjöhetnek. *Itt mindenkiért eljöhetnek egyszer.* Bizalmas és nagyhatalmú népbiztosokat is száműznek, akkor mennyivel könnyebben bánnak el szegény kis munkáscsaládokkal. Stb. stb. A végén már menekültem az ilyen panaszok elől. Kínos volt ez a kontraszt. Minden a tömegekért és minden a tömegek elien. Láttam az egyéni boldogtalanságot és láttam a hatalmas építkezéseket, a kétségtelen jóakarásokat. Ki ismeri ki magát itten? Valahányszor megkérdeztem magamtól, mi a véleményem az orosz viszonyokról, — annyi ellentét villant fel bennem, hogy kénytelen voltam megszökni saját benyomásaim és gondolataim elől. Ha egyszer hazakerülök, — vigasztaltam magamat, ismét visszatérek a könyvekhez, intuitív benyomásaimhoz, azok talán megadják a választ arra, amit nem találtam meg Moszkvában.

— Különös vigasztalás ez, egy oroszországi utazó részére.

Hagyjuk azonban a tépelődést, legyünk könnyelműen búcsúzóók. Nézzük az utca zajló forgatagát és most az egyszer ne lássuk meg a gondterhelt ábrázatukat. Fordítsunk hátat a csúnyának és rossznak. Nézzük végig utoljára a felhőkarcólószerű épületeket, a régi szépséges templomokat, a patinás épületeket. öleliük körül a régi és az új Moszkvát. Ebédeljünk meg utoljára gyermeki optimizmussal és menjünk el vacso-

rázni a Grand Hotelba. A búcsúeste legyen vidám és szeplőtelenül kedélyes. Keressük meg ez alkalommal a legnagyobb luxust, ami a szovjetfővárosban található.

A nagy estén olyan különös volt számomra, hogy társaságomat egy elegánsan öltözött orosz asszony és egy kifogástalan gentleman képezte. Jó ideig nem is tudtam magyarázatát adni ennek a pazar öltözködésnek, de később sikerült megtudnom, hogy a férj sokáig külföldön dolgozott és még onnét vannak a selyemholmik.

— Grand Hotel. Gyönyörű szállodapalota. Minden sarka régi nagy multságokról, főhercegek és katonatisztek könnyű kalandjairól mesél. A portás méltóság-telies, mint egy generális és a lift kifogástalanul működik. A legpazarabb (üresen kongó) éttermeken haladunk át, míg egy kábító pompájú lámpaterembe érünk. Húsz mesteri hangulatlámpa díszíti a termet, melyek oly nagyok, mint egy garden partyn használatos asztali ernyő. Csupa szín, csupa csillogás körülöttem minden. Velencei tükör, ragvógó parkett, fehérkabátos pincérek és húsztagú női jazz-zenekar. Utóbbiban csupán a saxofonos férfi, aki a hangulatot képviselné a dobogón, de csak a benfentesek képesek mosolyogni erőltetett mókáin. Pincérek rohannak meg, felveszik a rendelést és utána egy fél óráig nem láthatók. Omlette, kaviár vajjal és fehérbor a vacsoránk. A zene azonban magára vonta a figyelmet. Az estélyiruhás hölgyznuzsikusok a lesgjobb akarattal sem mondhatók csinosoknak és túlságosan látszik, hogy nappal nem viselnek ilyen ruházatot. Természetesen gyakran tartanak szünetet és ilyenkor a mellékterembe vonulva hangoz diskurzusuk jól behallatszik a terembe. A hangulat

különben kifejezetten barátságtalan. A zene nélküli pillanatok pedig egyenesen kínosak. A világ minden mulatójában természetes és megszokott, hogy az emberek egymást nézik, (a publikum mindég nagyobb varázserő, mint a hirdetett attrakciók) de itt úglátszik kizárólag ez a program. Egyszerű utcai ruhában ülnek az asztaloknál és mindenki el akarja lesni a másiktól, hogyan kell „előkelően” viselkedni. A idegenek természetesen szintén báméskodnak és így mindenki tágra nyitott szemmel figyel.

Ebben a rosszul organizált, fénypocsékoló „mulatóban” eszembe jutnak a 120 rubeles szegény emberek. Azok, akik munka után papír nélkül kapták a kenyérüket és nem tudnak mást szerezni hozzá. Eszembe jutnak a nyomorgók és az eltűntek. Minden szándékom ellenére elémto lakodnak ezek a kérdések. Miért nem ehetnek a milliónyi éhezők annyit, amennyi normális táplálkozásukhoz elegendő lenne? Miért szabad bároknak nyitva lenniök, amidőn a szovjetállam nem tudja valóráváltani a természettől sem szentesített egyenlőséget? Miért ez a nagy kísértet, ha ennyi és ilyen erős kivételeket ismer? — De búcsúzni akarok — morgom magamban dühösen. Búcsúzni szépen, kellemesen és szeretettel. El a folytonos elmélkedésekkel, legyen vége az erpdménytelen töprengésnek.

Táncolni csak kevesen „mernek” a csodálatos lámpateremben, mert a párokat zavarja a nézők aprólékos kritikája. Az a bizonyos egvedültáncolástól való félelem van az emberekben, ami mindenkit az asztalához láncol. Így azután a hangulat a finom italok dacára nagyon feszes. Közben végre megérkezik az omlette, hozzák a bort is. Ezekre vonatkozóan csak azt jegyez-

hetem meg, hogy egyedül a kaviár volt jó. A Volga szorgalmas importálóit úgyszólván nem sikerült meg-
rontani.

Az orosz asszonyka szépsége tudatában folytonosan táncolni óhajtott és nemsokára azt vettem észre, hogy a mi asztalunk áll a figyelem középpontjában. Azt hiszem ennél lesújtóbb véleményt nem adhatok a Grand Hotel közönségéről. Magam világéletemben tehetségtelen mulató voltam és most én képviseltem ebben a hideg teremben a hangulatot. Annyira átéreztem ennek tragikumát, hogy ettől kezdve csak azt néztem, hogy tudnék innét szabadulni. Egy szőke hölgy azonban meghosszabbította kínszenvedésemet. Kígyózdó mozdulatokkal fellejtett a pódiumra és franciául elénekelt egy dalt. Dalt a fiatal katonáról, a szerelmes, halálbamenő katonáról. A dal melódiai közben mindenki úgy vélte, hogy hamisítatlanul elegáns, élményszerű esetben van része. A romantikus hangulat hitében csöpögött a társaságról az elégedettség. Így érthetőleg kétszeresen boldog voltam, amidőn a búcsúestéről távozhattam. Borravaloraváró hatalmas portáshajlongás közben jutottunk ki a havas utcára.

17 fok hideg.

Kísérőim taxiba szálltak és én beletemetkezve öreg kabátomba, nekivágtam a síkos aszfaltnak.

Nem sokára két óra van. A Vörös tér nappali világításban tündöklök előttem és ez a tündérszép reflektoros panoráma most egyedül engem gyönyörködtet. Senki sem jár erre ebben a késői órában.

A mauzóleum előtt két katona szobormereven örökösök Lenin álma felett. Egy rendőr hatalmas köpenyével

ben unottan topog őrhelye körül és valamelyik mellék-
utcából katonai járőr közeledik. Pár perc és két óra.

— Most már várok. Minden negyedórán megszólal ugyanis a Kreml nagy harangja és egy dalammal vezeti be az idő mondanivalóját.

A nagy órán álmosan másznak az óramutatók. Ilyenkor lustábbak, mert tudják, hogy nem figyelik őket. Az alvó város nem szomjazza úgy az időt. Alszik Lenin, alszik egész Moszkva és alszik Stalin is. Megnyugtató ez a tömegpihenés.

Aludjatok, csak aludjatok. Aludjatok szegények, gazdagok, — elvtársak és ellenzékiek egyaránt. Pihenjétek ki azt a nagy megpróbáltatást, amivel a sors kísértett benneteket. Pihenés és idő kell, míg elhalkul emlékeitekben a véres napok puskaropogása, a kínlódok üvöltése. Aludjatok és felejtsetek. Felejtsetek el a múlt sérelmeit, a megaláztatásokat, a nyomorúságot. Felejtsetek el a megbánásokat és ne égjen lelketekben a bosszú tüze. Békéljétek meg a világgal, békéljétek meg a múlt elporladt, vagy közöttetek lézengő uraival és békéljétek meg a jelen hatalmaival.

Álmodjatok. Álmodjatok tündérszép meséket. Meséket a boldogságról, megelégedettségről és szabadságról. Álmodjatok olyant, amit a való élet megtagad tőletek. Álmodjatok békét és szeretetet és az álmokat valósítsátok meg. Az utóbbi kettő nemcsak Moszkva programja, hanem a világ célja is.

Búcsúszom tőletek. Köszönöm a barátságos fogadtatást és most e késői órában igaz szívvel jóéjszakát kívánok nektek.

— Jóéjszakát Moszkva, — jó reggelt Vladivosz-
tok. A hatalmas keleti birodalom határán ugyanis ek-

kor már megjelenik a reggel és ezt a hajnalfényt, ezt a világosságot egész Oroszországnak kívánom.

A Kreml nagy harangja szinte válaszként szólal meg gondolataimra és soha szebben még nem jelezte az időt, mint ezen a búcsúéjszakán.

Isten veled Moszkva, Isten veled Oroszország, —
fájdalommal eljegyzett hatalmas orosz nép. Boldogabb
jövőt a múltnál, boldogabbat a jelennél.